

”Olisimmeko voineet tehdä jotain paremmin?”

Puhelinhaastatteluihin perustuva tutkielma kirkosta eroamisen syistä Siilinjärvellä

Teemu Voutilainen
Ylemmän pastoraalitutkinnon tutkielma
Huhtikuu 2021

ESIPUHE

”Entäpä jos Teemu tutkisit jotakin sellaista, mitä ei ole jo tutkittu tuhanteen kertaan? Jotain, missä joutuisit laittamaan itsesi likoon.”

Näillä sanoilla hyvä ystäväni ja kollegani, pastori Jani Lamberg opasti minua joulukuussa 2020 tuskaillessani hänelle, miten hitaasti tutkielmani etenee. Olin aiemmin samana vuonna valinnut mielestäni hyvän aiheen ja tuomiokapitulikin oli sen hyväksynyt. Tutkielman tekeminen eteni kuitenkin tuskastuttavan hitaasti – intohimo työn tekemiseen puuttui. Puhelinkeskustelumme oli pitkä. Sen lopputulemana syntyi tutkielmalleni uusi aihe, joka tuntui heti vetävän puoleensa: soittokampanja kirkosta eronneille! Kiitos Jani.

Idean syntymisen jälkeen laadin tutkimussuunnitelman muutamassa päivässä ja lähetin sen lakki kourassa hiippakuntadekaani Sakari Häkkiselle. Hänen vastauksensa ilahdutti minua: Tämä kuulostaa hyvältä tutkielman aiheelta!

Edellä jo mainittujen lisäksi haluan lausua kiitoksen sanat esimiehelleni, kirkkoherra Olli Korttelaiselle, joka näki työni merkityksen oman seurakuntamme kehittämisen kannalta. Sain käyttää tutkielmani tekemiseen vapaa-aikani lisäksi myös työaikaa. Kiitän toimistosihteerini Anna Liisa Savolaista, joka kerta toisensa jälkeen toimitti minulle pyytämiäni jäsentietoja niin paperisina kuin sähköisinä versioina. Erityisen tärkeää oli tutkielmani viimeistelyvaiheessa kahdelta viestinnän ammattilaiselta, Merja Tapiolta ja Krista Eskeliseltä saamani pyyteetön apu.

Lämpimän kiitoksen ansaitsee tutkielmani ohjaaja, Kirkon tutkimuskeskuksen tutkija Veli-Matti Salminen. Hänen rohkaisunsa ja asiantuntevat neuvonsa auttoivat eteenpäin tutkielman teossa.

Puolisoni Veera on jakanut kanssani ajankäytön ongelmat ja järjestellyt lastenhoidot tehdessäni tutkielmaa vapaapäivinäni.

Viimeiseksi tahdon kiittää jokaista heitä kahtakymmentäkolmea Siilinjärven seurakunnan entistä jäsentä, jotka mahdollistivat tämän tutkielman tekemisen. Lämmin kiitos, että halusitte kertoa oman tarinanne ja auttaa minua tässä työssä.

Omistan tämän tutkielman kaikille Siilinjärven seurakunnan entisille jäsenille. Ovi kirkkoon on teille aina auki.

Siilinjärvellä 23.4.2021

Teemu Voutilainen

SISÄLLYS

ESIPUHE	2
1. JOHDANTO	5
1.1 TUTKIELMAN TAUSTA.....	5
1.2 ONKO TIEDOISSAMME AUKKO KIRKOSTA EROAMISEN PAIKALLISISTA SYISTÄ?	7
2. KIRKOSTA EROAMISEN HISTORIA SUOMEN EVANKELIS-LUTERILAISESSA KIRKOSSA.....	9
2.1 KIRKOSTA EROAMISEN TÄRKEIMMÄT SYYT VUODESTA 1923 NYKYHETKEEN	10
2.2 KIRKOSTA EROAMISEN KEHITYS SIILINJÄRVEN SEURAKUNNASSA 2000-LUVULLA	15
3. AIKAISEMPI TUTKIMUS, TUTKIMUSTAVOITE JA -MENETelmä, TUTKIMUSAINEISTON KÄSITTELY JA TUTKIMUSETIIKKA	20
3.1 AIKAISEMPI TUTKIMUS.....	20
3.2 TUTKIMUKSEN TAVOITE.....	21
3.3 TUTKIMUSAINEISTOT JA NIIDEN KÄSITTELY	21
3.4 PUHELINKAMPAJAN TUTKIMUSETIIKKA	23
4. PUHELINKAMPAJANJA KIRKOSTA EROAMISELLE	25
4.1 PUHELINKAMPAJAN KYSYMYKSET	25
4.2. TÄRKEIMMÄT SYYT EROTA KIRKOSTA SIILINJÄRVELLÄ.....	27
4.2.1 Taloudelliset syyt.....	27
4.2.2 Kirkolla ei instituutiona ole merkitystä	32
4.2.3 Maailmankatsomukselliset syyt.....	36
4.2.4 En tarvitse kirkkoa uskoakseni	38
4.3 Aiempiä syitä kirkkoon kuulumiselle.....	39
4.4 Eropäätös prosessina – hetken mielijohteesta vai pidemmän harkinnan jälkeen?	41
4.5 Mahdollinen palaaminen kirkon jäseneksi	42
4.6 Kirkosta eronneiden uskonnollisuus	44
4.7 Puhelinkampanja kokemuksena – millaisena kirkosta eronneet kokivat yhteydenoton?	46
4.7.1 Miltä tuntui soittaa kirkosta eronneille?	48
5. YHTEENVETO	50
5.1. SIILINJÄRVELÄISEN KIRKOSTA EROAJAN ERITYISPIIRTEET – ONKO NIITÄ?	52
5.2 MITÄ VOISIMME TEHDÄ SEURAKUNTANA PAREMMIN KERÄTYN AINEISTON.....	53
NOJALLA?	53
5.3 YHTEYDENOTTO KANNATTAA – VINKIT MUILE SEURAKUNNILLE PUHELIMITSE	54
TAPAHTUVAA YHTEYDENOTTOA VARTEN	54
5.3.1 PROSESSIKUVAUS PUHELINKAMPAJASTA SIILINJÄRVEN SEURAKUNNASSA	55
KIRJALLISUUS JA LÄHTEET	56

1. JOHDANTO

1.1 Tutkielman tausta

”Jukka DNA:lta päivää. Onko se Teemu puhelimessa? Olet ollut meillä pitkään asiakkaana, mutta nyt huomasin, että olet vaihtamassa puhelinoperaattoria. Haluaisitko kertoa, mikä meni pieleen, niin voidaan korjata asia?”

Tällaiset puhelut lienevät meille jokaiselle tuttuja. Kyse on jälkimarkkinoinnista, jossa pyritään saamaan ihminen takaisin yrityksen asiakkaaksi. Samalla hankitaan tietoa siitä, miksi asiakkuus on päättynyt. Taitavimmat asiakaspalvelijat saavatkin katkenneen asiakkuuden jatkumaan – näin on käynyt myös omalla kohdallani. Vaikka asiakas ei takaisin palaisikaan, yritykset voivat kehittää omaa toimintaansa ex-asiakkaaltaan saamansa palautteen myötä. Kirkon työntekijänä minua on vaivannut, miksi emme tee jotain samoin kuin Jukka DNA:lta. Miksi olemme kirkosta eronneiden suhteen niin passiivisia?

On selvää, että kirkko ja yritysmaailma toimivat omista lähtökohdistaan käsin. Seurakunnan jäsen ei ole yhtä kuin yrityksen asiakas. Kirkon jäsenyys ja siitä eroaminen ovat syviä, ihmisen vakaumukseen liittyviä asioita, joita ei voida nokkelilla myyntipuheilla muuttaa. Nämä lähtökohdat tiedostaen en ole kuitenkaan päässyt eroon ajatuksesta, että meidän tulisi olla nykyistä kiinnostuneempia kirkosta eronneista. Vaikka emme saisi yhtään ihmistä pyörtämään eropäätöstään, voisimme kuitenkin saada arvokasta tietoa siitä, miten seurakunnan toimintaa voisi kehittää.

Koronapandemia on ollut kirkolle paitsi haaste myös mahdollisuus arvioida kriittisesti omaa toimintaa. Teemmekö perustehtävämme kannalta oikeita asioita? Mihin suuntaamme resurssimme, joita meillä vielä on, mutta jotka jäsenkadon vuoksi vääjäämättä vähenevät? Jääkö toimintamme kannalta jotain olennaista huomaamatta?

Kirkon uusi strategia *Ovet auki – Suomen evankelis-luterilaisen kirkon strategia vuoteen 2026* hyväksyttiin syksyllä 2020 keskellä koronapandemiaa. Sen yksi strateginen valinta on pitää kirkon ovet auki ulos päin – myös heille, jotka eivät kuulu kirkkoon. Strategian sivulla viisi sanotaan: *Pyrimme entistä vahvemmin vuorovaikutukseen heidän kanssaan, jotka eivät ole vielä tai enää kirkon jäseniä.*¹

Käsillä oleva tutkielma on yksi konkreettinen avaus pyrkiä vuorovaikutukseen entisten kirkon jäsenten kanssa. Tiivistettynä se on tätä: tartuin puhelimeen ja aloin soittaa kirkosta eronneille. ”*Teemu Siilinjärven seurakunnasta hei! Jos sinulla on hetki aikaa, niin kuulisiin mielelläni, miksi päätit erota kirkosta. Soitan sinulle sen vuoksi, että teen asiasta tutkielmaa, mutta myös siksi, että haluamme kehittää oman seurakuntamme toimintaa.*”

Muistan työurani ajalta monta keskustelua, jossa on pohdittu yhteydenottoa kirkosta eronneisiin seurakuntalaisiin. Idea ei kuitenkaan koskaan edennyt toteutukseen asti, joten epäilemättä jokin kynnyks asiaan tarttumisessa on ollut. Yksi syy varovaisuuteen lienee se, että kirkosta eroamisen – samoin kuin uskonnollisuuden ylipäänsä – ajatellaan olevan hyvin henkilökohtaisena asia. Uskonnollisesta vakaumuksesta puhumiseen voi liittyä kiusallisia tunteita, jopa häpeää.² Tämän vuoksi kirkon työntekijöille pelkkä ajatus syiden kyselemisestä on voinut tuntua liian tungettelevalta. On kohteliaampaa olla vaivaamatta arkaluonteisella asialla.

Kynnyksenä tämän kaltaisille hankkeille on voinut olla myös virheellinen käsitys siitä, että puhelimitse tapahtuvan yhteydenotto kirkosta eronneisiin olisi lainvastaista. Palaan hankkeeni oikeudellisiin lähtökohtiin myöhemmin luvussa 3.4.

¹ Ovet auki Suomen evankelis-luterilaisen kirkon strategia vuoteen 2026, 4–5.

² Komulainen, J., & Vähäkangas 2009, 17.

1.2 Onko tiedoissamme aukko kirkosta eroamisen paikallisista syistä?

Kansallisella tasolla Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa on paljon tutkittua tietoa kirkosta eroamisen syistä. Esimerkiksi Kirkon nelivuotiskertomusten yhteydessä teetetyissä laajoissa *Gallup Ecclesiastica* -kyselyissä teemaa on kartoitettu jo vuosikymmenten ajan.³ Kyselyt antavat vastauksia kuitenkin vain yleisellä tasolla, koska vastaajat on valittu satunnaisotannan mukaisesti eri puolilta Suomea. Kansalliset tutkimukset eivät kerro, erotaanko kirkosta Utsjoella samoista syistä kuin Helsingissä. Kysymys kuuluukin: tiedämmekö todella, mistä syistä omalla paikkakunnallamme erotaan kirkosta?

Kirkon tutkimuskeskuksen keväällä 2020 teettämän seurakuntakyselyn mukaan 31,4 % seurakunnista on ollut jollakin tavalla yhteydessä kirkosta eronneisiin.⁴ Kyselyn mukaan seurakuntien yhteydenottotapana on lähes poikkeuksetta ollut postitse lähetetty, kirkkoherran allekirjoituksella varustettu kirje, jossa tiedustellaan eroon johtavia syitä ja pyydetään palautetta seurakunnan toiminnasta. Joissakin seurakunnissa vastaavia asioita tiedustellaan sähköisesti. Kirjeitse tai sähköpostitse tapahtuva yhteydenotto on toki tyhjää parempi, mutta vuorovaikutus jäänee siinä puhelinkeskustelua vähäisemmäksi. Kyselyssä ei myöskään selvitetty, kuinka moni kirkosta eronnut reagoi kirjeeseen ottamalla yhteyttä seurakuntaan tai antamalla palautetta.

Kuopion seurakuntayhtymän seurakunnissa on vuodesta 2010 lähtien ollut tapana lähettää kirje kirkosta eronneille. Kuopion seurakuntien kirkkoherroille lähettämäni kyselyn perusteella vain ani harva kuitenkaan vastasi kirjeeseen palautteella.⁵

Seurakuntakysely 2020:ssa kysyttiin myös, kuinka moni seurakunta on ottanut puhelimitse yhteyttä kirkosta eronneisiin. Tutkielmani kannalta on

³ Palaan kirkosta eroamiseen liittyvään aikaisempaan tutkimukseen luvussa 3.1.

⁴ Kirkon tutkimuskeskus, Seurakuntakysely 2020.

⁵ Kuopion seurakuntayhtymän kirkkoherroille lähettämän sähköpostikyselyn mukaan kirkosta eronneille lähetettyihin kirjeisiin reagoi palautteella keskimäärin harvempi kuin joka kolmaskymmenes kirkosta eronnut. Ainoa poikkeus oli Kuopion Alavan seurakunta, jonka kirjeisiin reagoi palautteella noin joka kymmenes kirkosta eronnut.

huomionarvoista, että Suomen evankelis-luterilaisista seurakunnista ainoastaan viidessä seurakunnassa (1,4 %) on nelivuotiskauden aikana otettu yhteyttä puhelimitse kirkosta eronneisiin.⁶ Puhelimitse tapahtuva yhteydenotto kirkosta eronneisiin on siis Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa harvinainen poikkeus.

Ennen siirtymistä varsinaisen puhelinkampanjani käsittelyyn käyn läpi kirkosta eroamisen historian Suomessa ja esittelen tärkeimpiä kirkosta eroamisen syitä eri aikakausina (luku 2 ja 2.1). Tämän jälkeen (luku 2.2) kuvaan kirkosta eroamisen kehitystä Siilinjärven seurakunnassa 2000-luvulla. Seuraavaksi (luku 3 alalukuineen) esittelen aiempaa kirkosta eroamiseen liittyvää tutkimusta, kerron tutkimustavoitteestani ja tutkimusaineiston käsittelystä sekä tutkimukseen liittyvästä etiikasta. Luvusta 4 alkaen siirryn tutkielmani varsinaisen aiheen, puhelinkampanjan, käsittelyyn.

⁶ Kirkon tutkimuskeskus, Seurakuntakysely 2020. Kyselyyn vastasi 354 seurakuntaa 378:sta seurakunnasta.

2. Kirkosta eroamisen historia Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa

Kirkosta eroaminen tuli käytännössä mahdolliseksi Suomessa uskonnonvapauslain voimaantulon myötä vuonna 1923. Tätä aikaisemmin kirkosta pystyi eroamaan vuoden 1889 eriuskoislain nojalla vain siinä tapauksessa, että henkilö liittyi johonkin toiseen protestanttiseen kirkkokuntaan.⁷ Uskonnonvapauslain astuttua voimaan kirkosta eroamisessa nähtiin 22 660 hengen piikki, mutta seuraavina vuosina eronneita oli enää muutamia tuhansia vuodessa.⁸

Kirkkoon kohdistunut uusvasemmistolainen kritiikki lisäsi kirkosta eroamista etenkin pääkaupunkiseudulla 1960-luvulla. Vuonna 1969 kirkosta eroavan ei enää tarvinnut käydä eron syistä henkilökohtaista keskustelua papin kanssa, mikä madalsi kynnystä jättää kirkon jäsenyys. Vuonna 1984 kirkolliskokouksen torjuva kanta naispappeuteen kiihdytti kirkosta eroamista poikkeuksellisen paljon. Seuraavat rajapyykit kirkosta eronneiden määrissä nähtiin lamavuosina 1990-luvun alussa, jolloin kirkosta erosi enimmillään yli 30 000 henkilöä vuodessa. Tämän jälkeen eroaminen oli maltillisempaa aina vuoteen 2003 saakka, jolloin uskonnonvapauslakia uudistettiin ja kirkosta eronneiden määrä lisääntyi.⁹

Vuonna 2003 uudistetun uskonnonvapauslain mukaan kirkosta eroamiseen ei tarvittu enää henkilökohtaista käyntiä kirkkoherranvirastossa tai maistraatissa. Samalla poistui myös käytössä ollut kuukauden harkinta-aika eli niin sanottu ”katumuskuukausi”. Vuonna 2005 useiden maistraattien alueella tuli mahdolliseksi erota kirkosta sähköpostin välityksellä. Muutoksen taustalla on laki sähköisestä asioinnista viranomaistoiminnassa (24.1.2003/13), jonka § 9 mukaan ”viranomaiselle saapunutta sähköistä asiakirjaa ei tarvitse täydentää allekirjoituksella, jos asiakirjassa on tiedot lähettäjistä eikä asiakirjan alkuperäisyyttä tai eheyttä ole syytä epäillä.”¹⁰

⁷ Niemelä 2006, 6, 9.

⁸ Murtorinne 1995, 143.

⁹ Niemelä 2006, 13–14.

¹⁰ Laki sähköisestä asioinnista viranomaistoiminnassa.

Vuonna 2003 perustettu eroakirkosta.fi-verkkopalvelu muodostui nopeasti 2000-luvun suosituimmaksi väyläksi kirkosta eroamiseen. Eroaminen tapahtuu kädenkäänteessä täyttämällä sivuston verkkopohjainen eroamislomake. Sivuston oman tiedotteen mukaan 750 000 suomalaista oli jättänyt palvelun kautta eroilmoituksen 25.9.2020 mennessä. ¹¹

2000-luvun ensimmäisen kahden vuosikymmenen aikana kirkko on menettänyt noin 868 000 jäsentä. Vuoden 2000 alussa noin 85 prosenttia suomalaisista kuului kirkkoon ja vuoden 2020 lopussa osuus oli noin 68 prosenttia. Kirkon jäsenmäärän vähenemistä kuvaa hyvin se, että vuosien 1980–2000 välillä kirkon jäsenmäärä väheni viisi prosenttia ja 2000-luvun ensimmäisen 20 vuoden aikana peräti 17 prosenttia. Vuoden 2020 lopussa kirkkoon kuului 3 743 783 henkilöä (67,6 % suomalaisista). Vuonna 2020 kirkosta erosi 48 125 jäsentä. ¹²

2.1 Kirkosta eroamisen tärkeimmät syyt vuodesta 1923 nykyhetkeen

Kirkosta eroamisen taustalla on aina ollut monia eri syitä, mutta joitakin eri aikakausille tyypillisiä trendejä voidaan kuitenkin nimetä. ¹³ Kun kirkosta eroaminen tuli uskonnonvapauslain myötä mahdolliseksi, eron syyt olivat usein poliittisia. 1920- ja 1930-luvuilla oli kansalaissodan seurauksena työväen keskuudessa yleistä epäluuloa kirkkoa kohtaan. Kirkosta eroamista pitivät aktiivisesti esillä kuitenkin lähinnä kommunistit ja uskonnolliset vähemmistöt. Sotia edeltävää aikaa väritti Suomessa uskonnollinen nationalismi, jonka iskusanaja olivat ”koti, uskonto ja isänmaa”. Tämä ajattelu piti kirkosta eroamista paheksuttavana ehkäisten sitä tehokkaasti. ¹⁴

Poliittinen ilmapiiri muuttui vasemmistolaisemmaksi sotien jälkeen, jolloin kirkon vastaiset ilmaukset lisääntyivät. 1950-luvulla kirkkokritiikki kasvoi ja kirkon yleinen arvostus laski. Tähän vaikuttivat yhteiskunnan yleisessä

¹¹ www.eroakirkosta.fi.

¹² www.kirkontilastot.fi.

¹³ Häkkinen 2010, 163.

¹⁴ Niemelä 2006, 10.

ilmapiirissä tapahtuneet muutokset katsomuksellisesti vapaamielisempään ja moniarvoisempaan suuntaan.¹⁵

1960-luvulla kulttuuriradikalismi loi yleistä kirkon vastaista ilmapiiriä. Poliittista kannatustaan kasvattanut radikaali vasemmisto provosoi jättämään kirkon jäsenyyden poliittisena protestina. 1970-luvulla ammattiyhdistysliikkeissä esiintyi avointa kirkkovastaisuutta. Myös muuttoliike maalta kaupunkeihin vaikutti ihmisten kirkkosuhteeseen vieraannuttavasti, sillä muuton yhteydessä yhteys kirkkoon ja kotiseurakuntaan katkesi. Yhteyden puute seurakuntaan ja kirkkoon nousivatkin 1960-luvun alun tutkimuksessa kirkosta eroamisen tärkeimmiksi syiksi.¹⁶

Poliittisen ideologian vaikutus kirkosta eroamiseen on sittemmin vähentynyt. Vuonna 1980-luvun merkittävin eroamisen syy liittyi kirkossa käytävään keskusteluun naispappeudesta. Kirkosta eronneiden määrä nousi ennätyslukuihin Suomen ajaututtua syvään lamaan 1990-luvun alussa. Vuosina 1992 ja 1993 kirkosta erosi molempina vuosina noin 30 000 henkilöä, jolloin tärkeimmiksi erosyiksi nimettiin kirkollisvero, lama ja työttömyys.¹⁷

Taloudelliset syyt näyttävät tutkimusten mukaan nousevan 1990-luvulta lähtien pysyvästi ainakin osasyiksi kirkosta eroamiseen. Tämän rinnalla erosyinä olivat kirkon opetuksen kyseenalaistaminen ja se, ettei kirkon jäsenyydellä nähty merkitystä omassa arjessa. Myös pettymykset seurakunnan toimintaan tai työntekijöihin mainittiin kirkosta eroamisen syinä.¹⁸

2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä kirkosta erottiin useimmiten siksi, että kirkon jäsenyydellä ei ollut henkilökohtaista merkitystä, minkä vuoksi kirkollisveron maksaminen koettiin turhaksi. Eronneet olivat myös kokeneet pettymyksiä kirkkoa kohtaan. Tällaisia pettymyksiä olivat muun

¹⁵ Niemelä 2006, 10–11.

¹⁶ Häkkinen 2010, 164–166.

¹⁷ Niemelä 2006, 15.

¹⁸ Häkkinen 2010, 166–167.

muassa kirkon päätökset tai kannanotot ja yksittäisten työntekijöiden epäoikeudenmukaiseksi koettu toiminta.¹⁹

Pontimena eropäätökselle oli usein jokin yksittäinen ärsyke, kuten jostain kirkon kannanotosta noussut ärtymys. Nuorilla aikuisilla protesti kohdistui tyypillisesti kirkon suvaitsemattomuuteen ja koettuun epätasa-arvoisuuteen, kuten homoseksuaalisuuden torjuntaan tai naispappien syrjintään. Kirkkosuhteen ohentuessa median luoma mielikuva kirkosta vahvistui. 2000-luvulla alkoi niin sanottu kirkkolaivan vuotaminen molemmista päistään: eron syynä oli paitsi kokemus siitä, että kirkko on liian konservatiivinen, myös se, että kirkko alettiin kokea liian liberaaliksi. Noin kymmenesosa eroajista koki olevansa voimakkaasti uskonnollisia ja he korostivat eronneensa kirkosta, mutta eivät kuitenkaan Jumalasta tai uskostaan.²⁰

Yhdeksi vuosituhannen vaihteen kirkosta eroamisen syyksi mainitaan myös kiihtyvä muuttoliike maalta kaupunkiin. Tutusta kotiseurakunnasta irtaantumisen on ajateltu laskevan varsinkin nuorten aikuisten kynnystä kirkosta eroamiselle.²¹

2010-luvulle tultaessa eroamisen syyt olivat edelleen siinä, että kirkolla ei ollut merkitystä eroajalle, sen oppi koettiin vieraaksi tai eroaja ei mieltänyt itseään uskonnolliseksi. Lähes yhtä keskeisenä syynä mainitaan kirkollisveron maksaminen.²²

2010-luvulla alkoi myös ilmiö, jossa kirkosta erosi suuri joukko ihmisiä jonkin yksittäisen mediassa esille nousseen tapauksen johdosta.²³ Tunnetuin yksittäinen – ja toistaiseksi suurin – eroaalto liittyi Yleisradion Ajankohtaista kakkosen homoilta-ohjelmaan syksyllä 2010.²⁴ Ohjelma viritti laajan ja vilkkaan keskustelun kirkon suhtautumisesta homoliittoihin,

¹⁹ Kirkko muutosten keskellä 2003, 100.

²⁰ Niemelä 2006, 221–222.

²¹ Kirkko muutosten keskellä 2003, 348.

²² Haastettu kirkko 2011, 86.

²³ Kirkosta eroaminen Suomessa – Wikipedia.

²⁴ Osallistuva luterilaisuus 2011, 83–84.

ja sen herättämien reaktioiden myötä kirkosta erosi kahden viikon aikana lähes 40 000 henkilöä.²⁵ Kohu vaikutti myös Siilinjärven seurakunnan jäsenmäärään siten, että seuraavan kahden viikon aikana kirkosta erosi 88 henkilöä, mikä on enemmän kuin kolmasosa koko vuonna eronneiden määrästä (242).²⁶ Valtakunnallisesti toiseksi suurin eropiikki (20 000) liittyi eduskunnan äänestykseen tasa-arvoisesta avioliittolaista ja siitä käytyyn keskusteluun marras-joulukuun taitteessa 2014. Kolmanneksi merkittävin jäsenkato (6000) liittyi useampaan yhtäaikaiseen asiakokonaisuuteen ja niihin liittyvään uutisointiin: seurakuntavaaleihin, kirkon osallistumiseen seksimessuille sekä Päivi Räsäsen kannanottoihin koskien tasa-arvoista avioliittolakia. Käytännössä yhtä suuri vaikutus eroamiseen (noin 6000) oli myös vuoden 2013 julkisuuteen noussut silloisena sisäministerinä toimineen kansanedustaja Päivi Räsäsen puhe Kansanlähetyspäivillä. Räsänen herätti kohun toteamalla muun muassa, että Raamattu ajaa joissain tilanteissa lain ohitse. Jotkut tulkitsivat Räsäsen puheen rohkaisuna lain rikkomiseen.²⁷

Kuviossa 1 on esitetty, millainen suhteellinen osuus koko vuonna kirkosta eronneiden määrästä näillä yksittäisillä eroaalloilla oli kunakin vuonna valtakunnallisesti²⁸ ja Siilinjärven seurakunnassa.²⁹ Kuvioista voi havaita suurten eroaaltojen laineiden lyöneen myös Siilinjärvelle – joidenkin kohujen osalta eroajia on ollut suhteellisesti jopa valtakunnallista keskiarvoa enemmän, joidenkin kohujen osalta eroaminen on ollut vähäisempää.

²⁵ www.eroakirkosta.fi.

²⁶ Sirius-väestörekisteriohjelma.

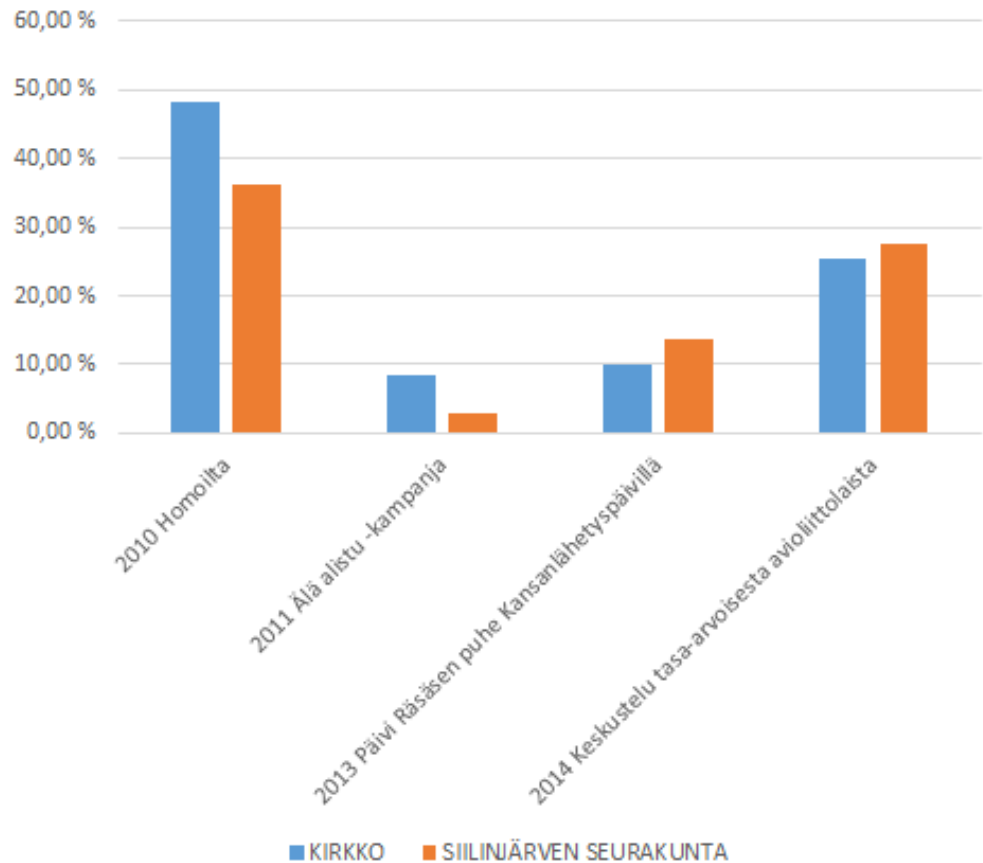
²⁷ Kirkosta eroaminen Suomessa – Wikipedia.

²⁸ eroakirkosta.fi.

²⁹ Sirius- ja Kirjuri-väestötietojärjestelmät.

KUVIO 1

Neljän 2010-luvun suurimman eroaallon osuus kaikista samana vuonna kirkosta eronneiden määrästä valtakunnallisesti ja Siilinjärven seurakunnassa.

Yksittäisten kohujen vaikutus kirkosta eroamiseen on 2010-luvulta alkaen ollut merkittävä, mutta Kirkon tutkimuskeskuksen suurissa kyselytutkimuksissa ne nousevat esille vain epäsuorasti. *Gallup Ecclesiastica 2015* -kyselyssä tärkeimmäksi kirkosta eroamisen syyksi mainittiin se, että henkilö ei koe itseään uskonnolliseksi ihmiseksi. Edelleen keskeisinä kirkosta eroamisen syinä mainittiin kirkkoinstituution kokeminen merkityksettömänä, haluttomuus maksaa kirkollisveroa ja se, että eroaja ei usko Jumalaan. Nousevana syynä mainittiin se, että eronnut oli eri mieltä jostakin kirkon päätöksestä tai kannanotosta.³⁰

Kirkon tuoreimman nelivuotiskertomuksen yhteydessä teetetytyn *Gallup Ecclesiastica 2019* -kyselyn mukaan viisi keskeisintä syytä erota kirkosta ovat olleet 1) kirkolla ei ole instituutiona mitään merkitystä, 2) en ole uskonnollinen ihminen, 3) en halua maksaa kirkollisveroa, 4) en usko Jumalaan ja 5) olin eri mieltä jostain kirkon päätöksestä tai kannanotosta.³¹

³⁰ Osallistuva luterilaisuus 2015, 39.

³¹ Uskonto arjessa ja juhlassa 2019, 58–59.

2.2 Kirkosta eroamisen kehitys Siilinjärven seurakunnassa 2000-luvulla

Tutkielmani kohteena oleva Siilinjärven seurakunta kuuluu Kuopion hiippakuntaan, jossa oli vuoden 2020 lopussa 350 834 jäsentä. Jäsenmäärän lasku on Kuopion hiippakunnassa ollut 2000-luvulla valtakunnallista keskitasoa; kirkon jäsenmäärä on viime vuosina vähentynyt noin yhden prosentin verran vuosittain. Kuopion hiippakunnan seurakuntien jäsenmäärässä on viimeisen nelivuotiskauden aikana ollut vuosittain 1,5–1,9 prosentin lasku. Valtakunnan tasoon nähden jäsenmäärän suurempi lasku selittyy muuttotappiolla.³²

Siilinjärven seurakunta on keskisuuri itsenäinen seurakunta Pohjois-Savossa, 23 kilometriä Kuopiosta pohjoiseen. Siilinjärven kunnassa oli vuoden 2020 lopussa 21 423 asukasta³³ ja seurakunnassa 16 035 jäsentä. Kirkkoon kuuluvien osuus väestöstä oli vuoden 2020 lopussa Siilinjärvellä 74,8 prosenttia ja kirkkoon kuuluvien osuus valtakunnallista keskiarvoa (67,6 %) suurempi.³⁴

Siilinjärven seurakunnassa kirkosta eroaminen on lisääntynyt 2000-luvulla. Vuonna 2003 uuden uskonnonvapauslain voimaan astumisen myötä kirkosta eroamisen määrä nousi vuositasolla pysyvästi yli sadan hengen, ja 2010-luvulla eroajia on ollut jo keskimäärin hieman yli 200. Tästä huolimatta Siilinjärven seurakunnan jäsenmäärä kuitenkin kasvoi aina vuoteen 2013 saakka. Syynä jäsenmäärän nousulle oli ensisijaisesti muuttovoitto, mutta myös se, että syntyvyys oli kuolleisuutta korkeampi. Viime vuosina jäsenmäärän laskuun on vaikuttanut lisääntyneen kirkosta eroamisen lisäksi syntyvyyden laskeminen. Esimerkiksi vuonna 2011 Siilinjärven seurakunnassa kastettiin 2,37 lasta yhtä kuollutta kohti. Vuonna 2020 kastettujen ja kuolleiden suhde oli kääntynyt jo siten, että kuolleita oli kastettuja enemmän: yhtä kastettua kohti oli 1,13 kuollutta. Myös kirkkoon liittyminen on 2000-luvulla ollut hienoisessa nousussa; vuonna 2020 kirkkoon liittyneitä oli yli kolme kertaa enemmän kuin vuosituhannen

³² www.kirkontilastot.fi.

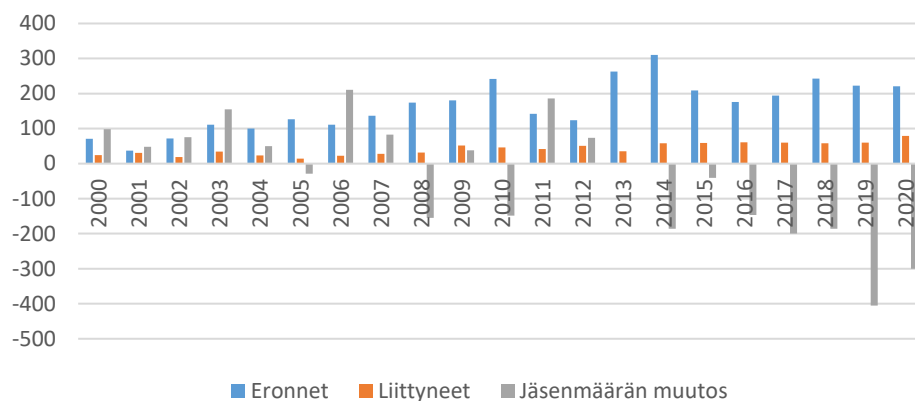
³³ www.tilastokeskus.fi.

³⁴ www.kirkontilastot.fi.

vaihteessa. Kirkosta eronneiden määrä on kuitenkin ollut 2000-luvulla Siilinjärven seurakunnassa lähes nelinkertainen (3468) suhteessa kirkkoon liittyneiden määrään (888).³⁵

KUVIO 2

Siilinjärven seurakunnasta 2000-luvulla eronneet, seurakuntaan liittyneet ja jäsenmäärän muutos.

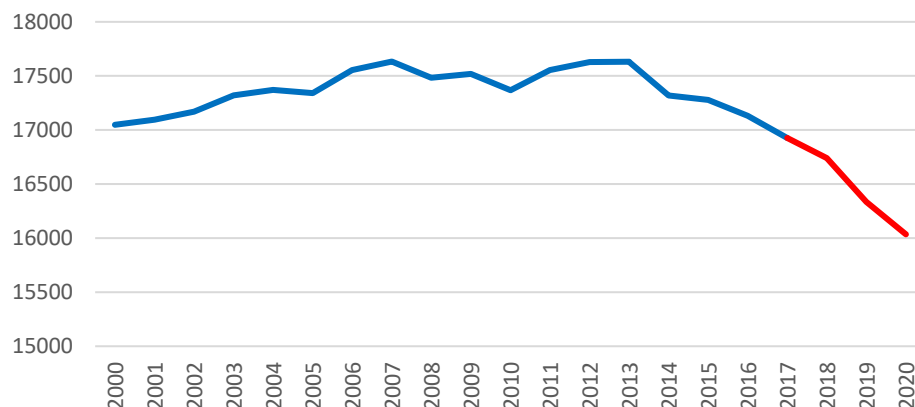
Viime vuosina tapahtuneen kunnan väkiluvun kasvun tyrehtyminen yhdistettynä kirkosta eroamisen kasvuun on aikaansaanut sen, että Siilinjärven seurakunnan jäsenmäärä on laskenut vuosien 2016–2020 välisenä aikana yhteensä 1096 hengellä (-6,4 prosenttia) jäsenkadon ollessa vuositasolla keskimäärin 1,28 prosenttia. Vaikka kunnan väkimäärän kääntymisen laskuun otetaan huomioon, voidaan todeta Siilinjärven seurakunnan jäsenmäärän vähenemisen olleen viimeisen viiden vuoden aikana (kuvion 3 punainen viiva) hieman valtakunnan keskiarvoa (1 prosentti) nopeampaa.³⁶

³⁵ Kirjuri-väestötietojärjestelmä, jäsenmääräraportti. Siilinjärven seurakunnassa kirkosta eronneiden ja liittyneiden välinen suhde on valtakunnallista keskiarvoa heikompi: kirkon tilastojen (www.kirkontilastot.fi) mukaan 2000-luvulla on kirkosta eronneita ollut noin kolme kertaa enemmän kuin liittyjiä.

³⁶ www.kirkontilastot.fi.

KUVIO 3

Siilinjärven seurakunnan jäsenmäärän kehitys 2000-luvulla.

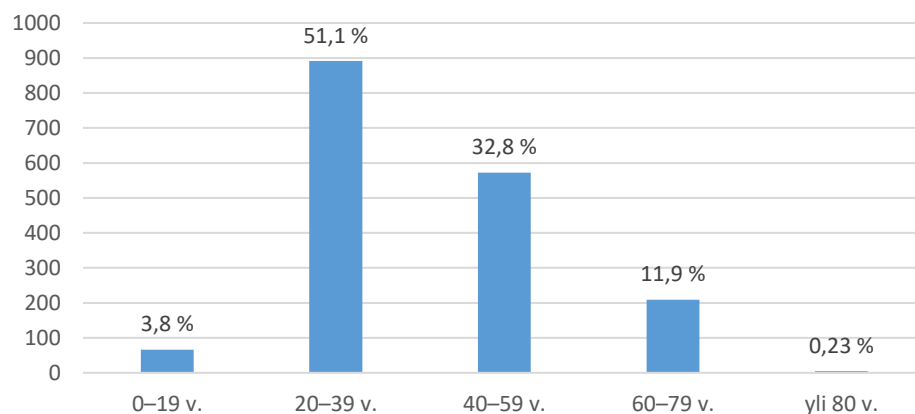

Valtakunnallisesti kirkosta eronneiden ikäluokkia tarkasteltaessa tiedetään, että nuoret aikuiset (20–39-vuotiaat) eroavat selvästi muuta väestöä enemmän kirkosta. Kaikista vuonna 2020 kirkosta eronneista (48 125) enemmän kuin puolet (56,6 %) oli nuoria aikuisia (27 235).³⁷

Nuoret eroavat kirkosta suhteellisesti eniten myös Siilinjärvellä, joskin heidän osuutensa kaikista eronneista on hieman valtakunnallinen keskiarvoa pienempi (51,1 %).³⁸ Kuviossa 4 on esitetty nuorten aikuisten (20–39-vuotiaat) lisäksi muiden ikäryhmien suhteellinen osuus kirkosta eronneista Siilinjärven seurakunnassa vuosina 2012–2020.

KUVIO 4

Ikäryhmien määrä ja prosentuaalinen osuus kaikista kirkosta eronneista Siilinjärvellä vuosina 2012–2020, N=1679.

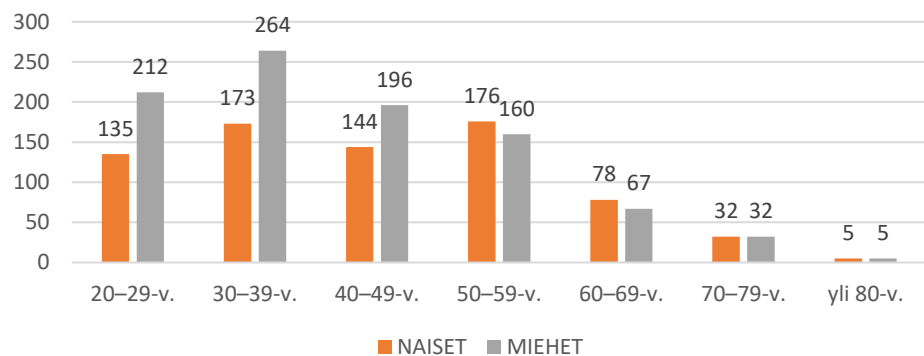
³⁷ Uskonto arjessa ja juhlassa 2019, 58.

³⁸ Kirjuri-väestötietojärjestelmä.

Ikäryhmiä edelleen tarkemmin tarkasteltaessa kaikkein suurin kirkosta eroajien ryhmä Siilinjärvellä on 30–39-vuotiaat, joiden osuus kaikista kirkosta eronneista on aikajaksolla 2012–2020 ollut 26 %. Tilastollisesti tyypillisin kirkosta eroaja on tällä ajanjaksolla ollut 36-vuotias mies.³⁹ Valtakunnallisesti miehet eroavat kirkosta jonkin verran naisia enemmän.⁴⁰ Näin myös Siilinjärvellä. Täysi-ikäisistä vuosina 2012–2020 kirkosta eronneista miehiä oli 55,5, %. Kuten kuvio 5 osoittaa, Siilinjärvellä 50-vuotiaat kirkosta eroajat ovat useimmiten miehiä, mutta yli 50-vuotiaiden osalta naisten osuus on hivenen suurempi.⁴¹

KUVIO 5

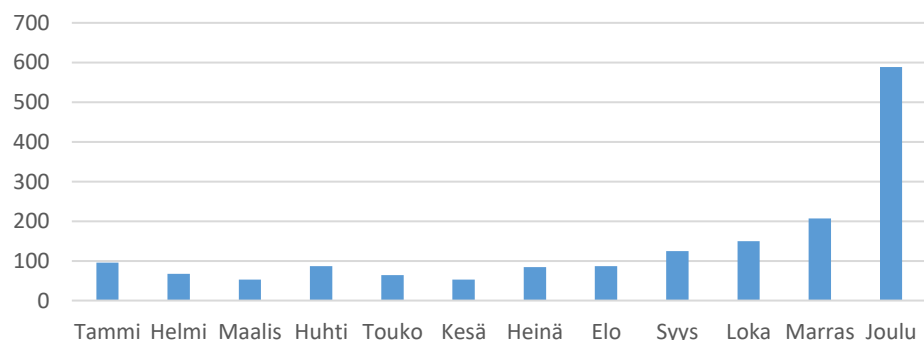
Naisten ja miesten osuus kirkosta eronneista Siilinjärven seurakunnassa ikäluokittain vuosina 2012–2020, N=1679.

Kirkosta erotaan eniten loppuvuodesta⁴² ja kuten kuvio 6 käy ilmi, tämä ilmiö näkyy myös Siilinjärvellä.

KUVIO 6

Kirkosta eroaminen kuukausittain Siilinjärven seurakunnassa vuosina 2012–2020, N=1679.

³⁹ Kirjuri-väestötietojärjestelmä.

⁴⁰ Uskonto arjessa ja juhlassa 2019, 60. Vuonna 2019 kirkosta erosi 29 320 miestä ja 26 687 naista. Michistä kirkkoon kuului 65,1 prosenttia ja naisista 72,2 prosenttia.

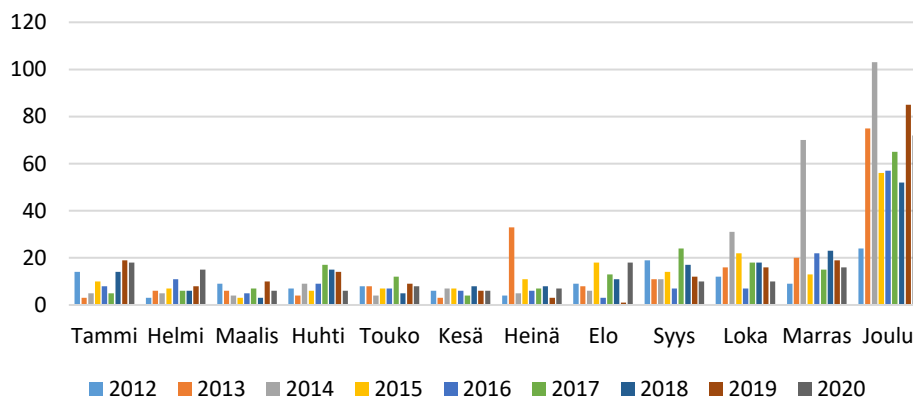
⁴¹ Kirjuri-väestötietojärjestelmä.

⁴² Veli-Matti Salminen 2021. <https://www.kirkkojakaupunki.fi/-/kirkosta-eroajia-oli-koronavuonna-noin-8-000-edellisvuotta-vahemman#199de7c4>. Viitattu 2.4.2021.

Kuviossa 7 näkyvät yksittäiset eropiikit liittyvät jo aiemmin mainittuihin 2010-luvun paljon julkisuutta keränneisiin tapahtumiin.

KUVIO 7

Kirkosta eroaminen Siilinjärven seurakunnassa kuukausikohtaisesti vuosina 2012–2020, N=1679.

Olen edellä osoittanut, että tilastot kertovat karua kieltään kirkon jäsenmäärän kehityksestä niin valtakunnallisesti kuin paikallisestikin. Kirkosta eroamisen syitä on tutkittu laajasti muun muassa jokaisen kirkon nelivuotiskertomuksen yhteydessä. Kirkossa on yleisellä tasolla paljon jäsenyyteen liittyvää tietoa. Yksittäisissä seurakunnissa tilannekuva on nähdäkseni kuitenkin hämärämpi. Edellä esittämäni numerot eivät vielä kerro sitä, millaisia ihmisiä ja tarinoita niiden takaa löytyy. Tämän selvittääkseen on kysyttävä eronneilta itseltään, mikä sai heidät jättämään kirkon jäsenyyden.

3. Aikaisempi tutkimus, tutkimustavoite ja -menetelmä, tutkimusaineiston käsittely ja tutkimusetiikka

3.1 Aikaisempi tutkimus

Kirkosta eroamisen syitä selvittelevää tutkimusta on tehty Suomessa 1960-luvulta alkaen, ja systemaattisesti tietoa on kerätty 1990-luvulta saakka.⁴³

⁴⁴ Suurin osa aikaisemmissa tutkimuksissa käytetyistä aineistoista on ollut valtakunnallista; vain yksittäisissä tutkimuksissa on kirkosta eronneita haastateltu tietyltä rajatulta maantieteelliseltä alueelta.⁴⁵ Aikaisemmassa tutkimuksessa aineiston keräämisessä on lisäksi käytetty pääsääntöisesti kirjallisia kyselyitä, kun taas puhelinhaastatteluihin perustuvaa aineistonkeruumenetelmää on käytetty vain yhdessä Kirkon tutkimuskeskuksen tutkimuksessa ja yhdessä ammattikorkeakoulun opinnäytetyössä.⁴⁶

Puhelinkampanjani kirkosta eronneille poikkeaa näin ollen aikaisemman tutkimuksen valtavirrasta kahdella tavalla: aineistonkeruun metodin (puhelinhaastattelu) ja aineiston kontekstin (yksittäinen paikallisseurakunta) tasoilla.

⁴³ Jouko Siipi tutki jo vuonna 1965 kirkosta eroamista omassa tutkimuksessaan *Miksi kirkosta erotaan?* Ensimmäinen laaja tutkimus kirkosta eroamisesta oli Susan Sundbackin väitöskirja *Utträdet ur Finlands lutherska kyrka*, jossa analysoitiin kirkosta eroamista uskonnonvapauden ja maallistumisen näkökulmasta vuosina 1923–1988. Kati Niemelän vuonna 2006 ilmestyneessä tutkimuksessa *Vieraantunut vai pettynyt?* on tutkimusaineistona 579:n kirkosta eronneen kirjeet.

⁴⁴ Kirkon tutkimuskeskus selvitti kirkosta eroamisen syitä ensimmäisen kerran vuonna 1993 markkinatutkimusyrityksen Monitor-tutkimuksessa. Erillinen Kirkkomonitor-tutkimus kirkosta eroamisesta on tehty vuodesta 1999 alkaen (osana RISC Monitor-tutkimusta). 2000-luvulta alkaen Kirkon tutkimuskeskus on selvittänyt kirkosta eroamisen syitä osana Gallup Ecclesiastica -kyselyä.

⁴⁵ Johanna Lumijärvi haastatteli vuonna 1998 ilmestyneessä tutkimuksessaan 40:ä kirkosta eronnutta espoolaista.

⁴⁶ Kirkon tutkimuskeskuksen tutkimuksessa *Pääkaupunkiseudun nuorten aikuisten uskonnollisuus* (2004) käytettiin aineiston keräämisessä puhelinhaastatteluja. Jussi Rinta-Joupin opinnäytetyössä *En kuulu kirkkoon. Tutkimus kirkosta eronneista nuorista aikuisista* (2011) haastateltiin puhelimitse neljää kirkosta eronnutta nuorta aikuista.

3.2 Tutkimuksen tavoite

Tutkimustavoitteena oli tavoittaa puhelimitse Siilinjärven seurakunnasta aikavälillä 1.10.2020–31.1.2021 eronneet henkilöt.

Puhelinhaastattelujen avulla pyrin selvittämään kirkosta eroamisen syitä, eropäätöstä prosessina, eronneen suhdetta seurakuntaan, syitä aiemmalle jäsenyydelle sekä kuvaamaan sitä kokemusta, joka puhelinhaastattelusta syntyi. Puhelinkampanjan tavoitteena on myös antaa eväitä sen pohtimiseen, mitä voisimme tehdä Siilinjärven seurakunnassa kirkosta eroamisen vähentämiseksi.

Pilottimaisen luonteensa vuoksi Siilinjärven seurakunnan puhelinkampanjan tavoitteena on myös antaa yksi malli seurakunnille siitä, miten yhteydenottokampanja kirkosta eronneille voidaan toteuttaa. Lisäksi puhelinkampanjan tavoitteena on kohdata kirkosta eronneita ja pyrkiä heidän kanssaan aitoon dialogiin.

3.3 Tutkimusaineistot ja niiden käsittely

Tutkielman keskeisin lähdeaineisto koostuu Siilinjärven seurakunnasta aikavälillä 1.10.2020–31.1.2021 eronneiden henkilöiden kanssa käymistäni puhelinkeskusteluista. Jututtamistani entisistä seurakuntalaisista 23 antoi suostumuksensa puhelinkeskustelujen hyödyntämiseen tässä tutkimuksessa. Vastaajissa oli 13 miestä ja 10 naista. Puhelinkeskustelujen litteroinnissa olen hyödyntänyt, henkilön siihen luvan antaessa, puhelutallennetta tai puhelun aikana kirjoittamiani muistiinpanoja.⁴⁷

⁴⁷ Siilinjärven seurakunnasta erosi tänä aikana yhteensä 110 henkilöä (60 miestä, 50 naista). Kirjuri-järjestelmän kirkosta eronneiden rekisterissä ei ole eronneiden henkilön puhelinnumeroita – vain osoitetiedot. Puhelinnumero oli saatavissa osoitetietojen perusteella siinä tapauksessa, että henkilön puhelinnumero ei ollut salainen. Käytössäni olleesta kirkosta eronneiden rekisteristä puuttuvat ne henkilöt, joilla on matrikkeli- tai turvakielto.

Puhelinkeskustelujen lisäksi hyödynnän tutkimuksessani kahta tilastollista tutkimusaineistoa: *Gallup Ecclesiastica 2019* ja *Gallup Ecclesiastica 2015* -kyselyjä.⁴⁸

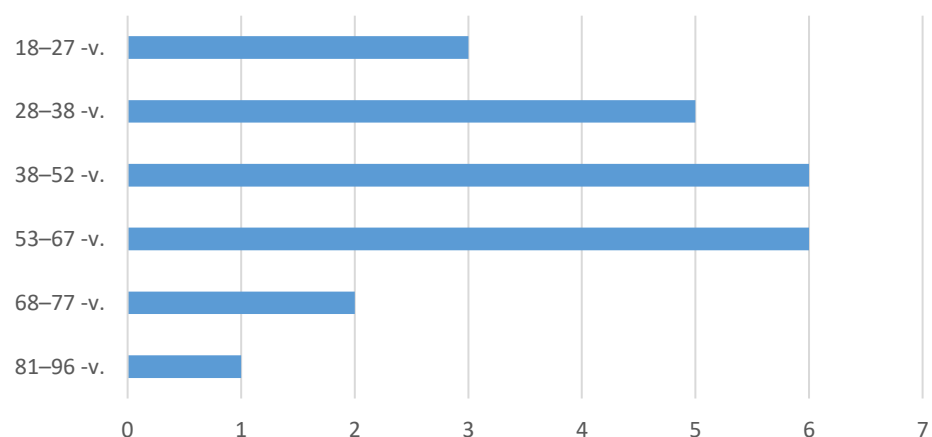
Tutkielmassani esille tulevista puhelinkeskustelujen lainauksista käy ilmi henkilön sukupuoli ja ikä siten, ettei haasteltavien henkilöllisyys tule ilmi. Anonymiteetti varmistetaan haastateltavien jakamisella eri ikäkatgorioihin. Olen jakanut haastateltavat kuuteen eri ikäluokkaan, jotka ovat samat kuin kirkon 2016–2019 nelivuotiskertomuksessa.⁴⁹

- Sotien ja jälleenrakennuksen sukupolvet: 78–96-v.
- Suuren murroksen sukupolvi: 68–77-v.
- Lähiöiden sukupolvi: 53–67-v.
- Hyvinvoinnin sukupolvi: X-sukupolvi, 38–52-v.
- Yksilöllisen valinnan sukupolvi: Y-sukupolvi, millenniaalit, 28–37-v.
- Epävarmuuden sukupolvi: Z-sukupolvi, 18–27-v.

Kuviossa 8 näkyy puhelinhaastattelujeni jakautuminen ikäluokittain.

KUVIO 8

Puhelinhaastattelujen jakautuminen ikäluokittain, N=23.

Käytän tutkimuksessani sekä määrällistä että laadullista aineiston käsittelymenetelmää. Olen luokitellut aineistoani määrällisesti

⁴⁸ Uskonto arjessa ja juhlassa 2019, 58. Gallup Ecclesiastica 2019 -kyselyssä haastateltiin 915 kirkosta eronnutta ja vuoden 2015 kyselyssä haastateltuja kirkosta eronneita oli 934.

⁴⁹ Uskonto arjessa ja juhlassa 2019, 14.

haastateltavien iän, sukupuolen, ensisijaisen eroamissyyn sekä toissijaisen eroamissyyn mukaan. Laadullisen analyysin lähtökohtana on argumentaatioanalyysi, jossa huomio kiinnittyy siihen, miten kirkosta eronneet perustelevat eropäätöstään ja millainen kokonaiskuva kirkosta eroamisen tärkeimmistä syistä muodostuu.

3.4 Puhelinkampanjan tutkimusetiikka

Kuten alussa mainitsin, yksi syy varovaisuuteen ottaa yhteyttä kirkosta eronneisiin on voinut olla osittain virheellinen käsitys yhteydenoton lainvastaisuudesta. Asiasta on olemassa tietosuojavaltuutetun ennakkopäätös viime vuosikymmeneltä.

Vuonna 2011 uskonottomien etujärjestö Länsi-Uudenmaan ateistit ry kanteli tietosuojavaltuutetulle, että jotkut evankelis-luterilaiset seurakunnat olivat jatkaneet kirkosta eronneiden henkilötietojen käyttöä ”roskapostitukseensa”. Kantelijan mukaan kirkosta eronneista oli muodostunut vakaumuksen mukaan järjestetty henkilörekisteri, jolle ei ollut enää riittävä perustetta.

Tietosuojavaltuutetun toimiston ylitarkastajan selvityksen mukaan asiallinen yhteys eronneen henkilön ja seurakunnan välillä ei pääty jyrkästi jäsenyyden päättymiseen. Yhteys voi vielä ”jonkin aikaa” olla olemassa eroamisen jälkeenkin. Vuosikausia tämä yhteys ei kuitenkaan enää ole olemassa, mistä on esimerkkinä erään seurakunnan tietosuojavaltuutetulta saama huomautus eronneille vuosittain lähetettyjen kirjeiden johdosta. Johtopäätöksenä voi todeta, että juridista estettä yhteydenottoon muutama kuukausi sitten kirkosta eronneeseen ei ole.⁵⁰

⁵⁰ Esim. tietosuojavaltuutetun päätökset Dnro 1231/451/2011 ja Dnro 1454/451/2011. Suomen evankelis-luterilaisella kirkolla on jäsenistään jäsenrekisteri Kirjuri, jossa on muuan muassa luettelo kirkosta eronneista. Kirjurin sisältämien jäsenrekisteritietojen käsittelyn oikeusperusteena on EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen 6.1.c artikla ja 9.2.d artikla. Jäsenrekisterin pidosta ja tietojen käsittelystä säädetään uskontokuntien jäsenrekistereistä annetussa laissa (614/1998), kirkkolain (1054/1993) 16 luvussa sekä väestötietojärjestelmästä ja Väestörekisterikeskuksen varmennepalveluista annetussa laissa (661/2009).

Tässä tutkielmassani tutkimusaineistona on aikajaksolla 1.10.2020–31.1.2021 seurakunnasta eronneet täysi-ikäiset henkilöt (23 kpl). Yhteydenoton ja kirkosta eroamisen välinen aikaikkuna on ollut enimmillään neljä kuukautta. Lyhimmillään yhteydenotto on tapahtunut viikko eroamisen jälkeen.

Ottaessani yhteyttä kirkosta eronneeseen olen heti aluksi kertonut puheluni tarkoituksen ja pyytänyt haastateltavalta luvan hyödyntää keskustelua henkilöllisyyden paljastumatta tässä tutkielmassa.

4. Puhelinkampanja kirkosta eronneille

Esittelen luvussa 4.1 puhelinhaastattelujeni kysymykset. Tämän jälkeen käsittelen haastateltavien vastauksia esittelemällä tärkeimmät kirkosta eroamisen syyt (luku 4.2 alalukuineen)

Luvussa 4.3 käyn läpi kirkosta eronneiden aiempia syitä kuulua kirkkoon.

Luvussa 4.4 kuvaan kirkosta eronneiden eropäätökseen johtanutta prosessia.

Luvussa 4.5 tuon esille kirkosta eronneiden ajatuksia mahdollisesta kirkkoon takaisin liittymisestä.

Luvussa 4.6 kerron siitä, miten uskonnollisena kirkosta eronneet itsensä kokevat

Luvussa 4.7 ja sen alaluvussa käsittelen puhelinkampanjaa kokemuksena. Millaisena haastateltavat ja minä haastattelijana koin keskustelun?

Luvussa 5 kokoan yhteen tutkielmani antia ja esittelen siilinjärveläisen kirkosta eroajan erityispiirteitä. Tuon esille myös sen, minkälaisia johtopäätöksiä seurakunnassamme on tehty tutkielmastani saadun palautteen myötä.

Tutkielmani lopuksi annan muille seurakunnille käytännön vinkkejä vastaavanlaisen puhelinkampanjan toteuttamiseen kirkosta eronneille.

4.1 Puhelinkampanjan kysymykset

Ennen ensimmäistä yhteydenottoani kirkosta eronneisiin oli tarpeen tehdä ajatustyötä: millaisia kysymyksiä olisi hyvä kysyä? Olisiko viisainta laatia valmis sapluuna strukturoituine kyselylomakkeineen vai antaa sittenkin keskustelun viedä siihen suuntaan mihin se sattuu kulloinkin viemään?

Työni ohjaajan, tilastotutkimuksiin erikoistuneen Kirkon tutkimuskeskuksen tutkijan Veli-Matti Salmisen neuvosta päädyin käyttämään puolistrukturoitua kysymyskaavaketta. Tähän malliin oli laadittu seitsemän kysymystä, jotka pääsääntöisesti toistuivat jokaisessa puhelinkeskustelussa. Nämä kysymykset olivat:

- **Syyt eroon:**

Kertoisitko jotakin niistä syistä, jotka saivat jättämään kirkon jäsenyyden?

- **Päätös prosessina:**

Pohditko päätöstäsi jo kauemmin vai syntyikö se nopeasti?

- **Suhde seurakuntaan:**

*Miten tuttua sinulle oli seurakuntamme toiminta näiden vuosien aikana?
Oliko seurakunnan toiminnassa jotain sellaista, mikä vaikutti eropäätökseesi?*

- **Syyt kuulua seurakuntaan aiemmin:**

Osaatko nimetä joitakin syitä sille, että olit seurakunnan jäsen tähän päätökseesi asti?

- **Jäseneksi palaamisen mahdollisuus:**

Miten todennäköisenä näet sen, että jonakin päivänä palaisit seurakunnan jäseneksi?

- **Miten uskonnollisena pidät itseäsi seuraavalla asteikolla:**

1 = en ollenkaan, 2 = vähän, 3 = siltä ja väliltä, 4 = melko ja 5 = hyvin uskonnollisena

- **Keskustelu kokemuksena**

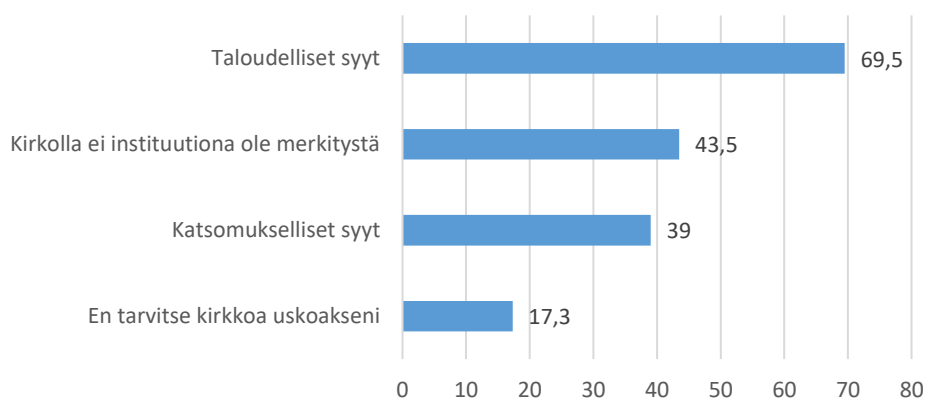
Millaisena koit tämän keskustelun ja sen, että seurakunnasta otetaan yhteyttä kirkosta eronneeseen?

4.2. Tärkeimmät syyt erota kirkosta Siilinjärvellä

Haastatteluaineistostani nousi esille neljä keskeistä kirkosta eroamisen syytä. Nämä ovat tärkeysjärjestyksessä seuraavat: 1. taloudelliset syyt, 2. kirkolla ei instituutiona ole merkitystä, 3. maailmankatsomukselliset syyt ja 4. en tarvitse kirkkoa uskoakseni.

KUVIO 9

Kirkosta eroamiseen ratkaisevasti tai melko paljon vaikuttaneet syyt (%), N=23.

4.2.1 Taloudelliset syyt

Haastatelluista hieman useampi kuin kaksi kolmesta (69,5 %) kertoi taloudellisten syiden vaikuttaneen päätökseen erota kirkosta. Kuusi haastateltavaa kymmenestä nimesi taloudelliset syyt tärkeimmäksi syyksi erota kirkosta.

Haluttomuus maksaa kirkollisveroa on ollut myös valtakunnallisesti yksi merkittävimmistä syistä kirkosta eroamiselle. Omassa aineistossani taloudelliset syyt korostuvat hieman valtakunnallista keskiarvoa enemmän. *Gallup Ecclesiastica 2019* -kyselyssä vastaajista 61 prosenttia ilmoitti, että eroamiseen vaikutti ratkaisevasti tai melko paljon haluttomuus maksaa kirkollisveroa.⁵¹

⁵¹ Uskonto arjessa ja juhlassa 2019, 59. Taloudelliset syyt ovat valtakunnallisesti olleet kasvava syy kirkosta eroamiselle, sillä vuoteen 2015 verrattuna tämän syyn osalta on kasvua 13 prosenttiyksikköä.

Oman aineistoni tulkinnassa on otettava huomioon, että haastattelemani kirkosta eronneet osuivat siihen aikaikkunaan, jossa kirkosta erotaan kaikkein eniten eli vuoden vaihteeseen. Vuonna 2020 Siilinjärven seurakunnasta erosi kaikkiaan 221 henkilöä, joista joka kolmas (72) erosi joulukuussa.⁵²

Osa haastatelluista kytki eropäätöksen siihen, että taloudellinen tilanne on ollut jo pidempään tiukka tai se on heikentynyt viime aikoina:

*Voinhan minä sen sinulle selventää. Eli rahallinen juttuhan se oli suurimmaksi osaksi. **Mies 18–27 v.***

*Taloudellinen tilanne tiukka. Senpä takia oikeastaan tuli kirkosta erottua. **Mies 28–37 v.***

*Sanotaanko näin, että se on aika kallista tuo kirkkoon kuuluminen ja kirkollisvero. Tässä kun ollaan eläkkeelläkin. **Mies 53–67 v.***

*Taloudelliset seikat on se syy eroon. Oma elämäntilanne on ollut viime aikoina taloudellisesti tiukka. **Mies 53–67 v.***

*Taloudelliset syytkin painoivat päätöksen taustalla. **Nainen 38–52 v.***

*Rahanmeno. On kolme lasta. Toivottaisiin, että palvelut olisivat vähän halvempia. **Nainen 28–37 v.***

*Varmaan se syy on se vero. Eipä ole sen kummempaa syytä. Tiukkaa on. **Nainen 38–52 v.***

*Kirkollisverollakin oli merkitystä, kun työpaikka on ollut vaakalaudalla. **Mies 28–37 v.***

⁵² Kirjuri-väestötietojärjestelmä.

*Kyllähän se tässä suurin syy on tuo verotus, kun tässä eläkeläisiä ollaan. Jostain pitäisi saada aina noita menoja nipistettyä. Tämä on se ainoa syy. **Mies 68–77 v.***

*Eipä siinä mitään muuta kuin se, että nyt kun 50 vuotta on maksanut veroja, niin nyt ajattelin olla sitten maksamatta. Eläkkeellä kun on, niin konkreettisesti on sillekin rahalle tarvetta. **Mies 53–67 v.***

Jotkut haastattelemiini henkilöt toivat esille sen, että vaikka taloudelliset seikat johtivat kirkosta eroamiseen, he suhtautuvat kuitenkin kirkkoon ja sen tekemään työhön positiivisesti:

*Erosin ihan sen vuoksi, että nyt opiskelijana tulot ovat aika pienet. ... Koen kyllä, että sillä on merkitystä silloin kun lapsia kastetaan tai vietetään esimerkiksi hautajaisia. Pidän tärkeänä myös sitä, että pappi tai diakoni käy vierailemassa vaikkapa saattokodissa. **Nainen 28–37 v.***

*Siinä varmaan monikin asia, mutta rahansäästötalkoitanahan tässä on tehty ... Arvostan ihan sitä työtä mitä seurakunnassa tehdään. Tehdään paljon varmasti hyvää työtä. **Mies 28–37 v.***

Osa haastatelluista halusi ikään kuin pahoitella sitä, että kirkollisvero jää nyt heidän osaltaan maksamatta ja osoittaa ymmärtävänsä maksamatta jääneen kirkollisveron vaikuttavan seurakunnan toimintaan:

*Kirkon vastustajia ei olla, taloudelliset syyt on ainoat. **Nainen 38–52 v.***

*Kirkko tekee kyllä hyvääkin työtä, mutta aina joutuu miettimään tuota pennin venytystä. **Mies 68–77 v.***

*Kyllä taloudellinenkin puoli asiassa painoi. Ymmärrän kyllä, että jokainen veronmaksaja olisi hyvästä. **Nainen 38–52 v.***

Muutama kirkosta eronnut toi esille pettymyksen siihen, että kirkollisvero ei kattanutkaan kaikkia seurakunnan palveluista koituvia kustannuksia. Myös kirkollisveroilla saatavien palveluiden hinta koettiin liian suureksi. Minua haastettiin useaankin otteeseen tähän kysymykseen liittyen. Yritin avata kirkollisveron merkitystä kysymällä, miten tarkka käsitys henkilöllä on siitä, mitä kirkollisverolla saadaan aikaan. Vastausten perusteella monella kirkosta eronneella ei ollut kovin tarkkaa käsitystä siitä, mitä kirkollisverolla saadaan aikaan:

*Ja se mikä minua närästi aikoinaan oli se, että kun poika kävi rippikoulun niin piti vielä ruokarahoja maksaa. Ei se mene oikein, jos olet itsekin rehellinen tässä asiassa. Joka vuosi maksetaan kirkollisveroja ja silti täytyy ruokarahoja maksella. Ja sama homma sitten kun aikanaan haudataan, siitäkin täytyy erikseen maksaa. Tuntuu, että jää sellainen maksumiehen rooli tässä kaikessa. Se on aika pitkä penni, mikä on ehditty maksaa sinne teidän kassaan. **Mies 53–67 v.***

*No voinhan minä sen kertoa, että se vero on ihan hirveä. Eihän sillä saa käytännössä mitään. **Mies 28–37 v.***

Haastattelija: Miten tarkka käsitys sinulla on siitä, mitä kirkollisverolla saa?

*No eihän sillä saa mitään. **Mies 28–37 v.***

Haastattelija: Onko sinulle tuttua esimerkiksi seurakunnassa tehtäviä diakoniatyö?

*No mihin minä sitä tarvitsen? En tee sillä yhtään mitään. **Mies 28–37 v.***

Haastattelija: No entäpä kirkolliset toimitukset, kuten hautajaiset. Onko niillä merkitystä?

*No nythän on korona-aika ja ettehan te ole vuoteen tehneet siellä seurakunnassa yhtään mitään. Se tuntuu pahalle, että kun muualla supistetaan, niin siellä seurakunnassa porskutetaan kuten ennenkin! **Mies 28–37 v.***

*Ei siinä mitään muuta ole kuin se hinta, se on ihan törkeä. **Mies 38–52 v.***

Haastattelija: Miten tarkka käsitys sinulla on siitä, että mitä sillä rahalla saa aikaan?

*No eihän sillä saa kuin hautapaikan. **Mies 38–52 v.***

Haastattelija: onko seurakunnan tekemä diakonia- ja kasvatustyö tuttua?

*Kyllä se on. Mutta tässä on se, mitä haluan näistä syistä kertoa. **Mies 38–52 v.***

*Perimmäinen syy on se, että sieltä päin ei tule ilmaisia palveluita. Aina sieltä päin rokotetaan. Tämä on se syy. Jos kuolet, niin monttuunkaan et pääse jos et maksa. **Mies 68–77 v.***

*Ei siinä mitään muuta ole kuin se hinta, se on liian korkea suhteessa siihen mitä sillä saa. **Mies 38–52 v.***

Muutamassa vastauksessa tuotiin ilmi se, että kirkon palvelut ovat saatavissa ilman jäsenyyttäkin:

Sen verran voi sanoa siitä, että kun NN menehtyi, niin sieltä seurakunnasta ei tullut mitään palvelua mitä sillä kirkollisverolla voisi saada. Ainut tietysti se, että sen pastorin

*saa, mutta vaikkapa se, että kun sen hautapaikan on lunastanut ja maksanut niin sitten pitää vielä haudan kaivamisesta ja peittelystä maksaa. Ajateltiin sitten, että ei tästä jäsenyydestä oikein taida hyötyä olla enää ... Ja samanhan palvelunhan saa, vaikka ei sitten kuulukaan enää kirkkoon. **Mies 53–67 v.***

*Olen ajatellut, että voihan sitä olla seurakunnan jäsen, vaikka ei kuuluisikaan virallisesti seurakuntaan. Olen sitä paitsi paljon poissa Siilinjärveltä ja vietän paljon aikaa paikkakunnalla x, jonne myös mieheni on haudattu. Ja eikös sitä mene kirkollisveroonkin useampi satanen vuodessa? Pääseehän sitä kai seurakuntaan, vaikkei veroa maksakaan? **Nainen 78–96 v.***

4.2.2 Kirkolla ei instituutiona ole merkitystä

Taloudellisten syiden jälkeen toiseksi merkittävin erosyy oli se, että henkilö ei kokenut kirkolla olevan itselleen instituutiona merkitystä. Tämä tuli esille esimerkiksi siten, että muuttuneen elämäntilanteen vuoksi kirkon palveluille ei koettu enää tarvetta. Tämän syyn kirkosta eroamiselleen nimesi tärkeimmäksi tai melko tärkeäksi hieman useampi kuin neljä haastateltua kymmenestä (43 %). Tältä osin aineistoni poikkeaa valtakunnallisesti. *Gallup Ecclesiastica 2019* -kyselyn vastaajista 68 prosenttia ilmoitti, että eroamiseen vaikutti ratkaisevasti tai melko paljon se, että kirkolla ei instituutiona ole merkitystä.⁵³

Yksi aineistostani noussut mielenkiintoinen havainto oli, että lasten rippikoulun käyminen näyttää muodostuneen yhdeksi oman kirkkosuhteen pohdinnan kohdaksi. Oman lapsen ripille pääsyn jälkeen seurakunnan palveluille ei katsota enää olevan käyttöä. Paitsi lasten rippikoulun suorittaminen, myös yleisesti se, että kirkon kasvatustyölle ei ole enää

⁵³ Uskonto arjessa ja juhlassa 2019, 58–59.

tarvetta omassa perheessä, on ollut joillekin ratkaiseva peruste kirkosta eroamisessa:

*Ajatuksena oli kuitenkin se, että pysyä jäsenenä niin kauan kuin tuo poika pääsee ripille. **Mies 68–77 v.***

Ei oikein tässä elämäntilanteessa tunnu olevan tarvetta seurakunnan palveluille. Ehkä se seuraava palvelus on edessä sitten kun kaivetaan monttua hautajaisia varten. Nuorempana olin mukana isos- ja kerhotoiminnassa. Mutta enemmänhän sitä myöhemmin on tullut oltua jäsen vain tavan vuoksi. Nyt kun lapset ovat kasvaneet ja rippikoulukin on käyty niin ei seurakunnan palveluille tosiaan ole enää käyttöä.

Mies 28–37 v.

*Kun lapset olivat pienempiä, niin tuli kyllä käytyä siellä seurakuntatalolla kerhoissa ja muissa. Nyt kun omat nuoret ovat käyneet rippikoulun, niin asia (kirkosta ero) tuli ikään kuin uudelleen esille. **Nainen 38–52 v.***

*Ei ole oikeastaan kirkon palveluille käyttöä. Seurakunnan toiminta oli kyllä tuttua ja lapset kävivät kerhossa. Nyt vanhemmiten lapsille ei rippikoulun jälkeen oikein löydy järkevää toimintaa ja sama juttu on itselläni. **Nainen 28–37 v.***

Viime vuosina en ole ollut paljon mukana toiminnassa, mutta aiemmin lapset kävivät kerhossa. Myöhemmin lasten kasvettua ei ole tullut osallistuttua seurakunnan toimintaan. En koe, että kirkko on tällä hetkellä merkittävässä roolissa elämässäni.

Nainen 38–52 v.

Moni vastaaja kertoi suoraan, että seurakunnan toiminnalla ei ole mitään merkitystä heidän omassa elämässään tai toiminta on jäänyt täysin vieraaksi.

*Seurakunta ei vaan ole minun juttuni. Seurakunnalla ei ole merkitystä arkielämäni kannalta. **Mies 18–27 v.***

*Ei ole oikeastaan sen kummempaa syytä. Ei vaan ole tuo kirkon toiminta ollut viime vuosina enää kovin lähellä sydäntä. Ei ole moitittavaa Siilinjärven seurakunnan toiminnassa, kun en ole osallistunut sen toimintaan. **Mies 28–37 v.***

Ollaan asuttu vasta vähän aikaa Siilinjärvellä. Aiemmalla paikkakunnalla osallistuimme viikoittain seurakunnan toimintaan, kerhoihin ja muihin. Siilinjärven seurakunnan toiminta on jäänyt koronankin takia vieraaksi.

Nainen 18–27 v.

*No oli ehkä sekin, että kun ole ikinä ollut mikään kirkossakävijä, enkä ole tainnut ikinä edes käydä Siilinjärven kirkossa. Lapsetkin kuuluvat toiseen kirkkokuntaan, niin ei ole sitäkään kautta tullut toiminta tutuksi. **Nainen 38–52 v.***

*Ajattelen, että en minä enää niitä seurakunnan palveluja enää tarvitse muutenkaan ja aikanaanhan sitä kuitenkin pääsee hautaan eivätkä ne jätä maan päälle. **Mies 53–67 v.***

Yksi yllätys minulle oli se, että käytännössä yksikään vastaajista ei nimennyt pettymystä oman seurakunnan toimintaan syyksi kirkosta eroamiselleen. Olin ajatellut pettymyksen oman seurakunnan toimintaan tai sen työntekijöiden nousevan edes jossain määrin esille kirkon aikaisemman tutkimusaineiston valossa. Kirkon uusimmassa nelivuotiskertomuksessa pettymys paikallisseurakuntaan on viime vuosina ollut kasvussa ollut tekijä eropäätöksen takana. Vuonna 2015 vastanneista 34 % vastasi pettymyksen paikallisseurakuntaan vaikuttaneen eropäätökseen ratkaisevasti tai melko paljon. Vastaava prosenttiluku nousi vuonna 2019 38 prosenttiin.⁵⁴

*Ei sinällään ole mitään pettymystä oman seurakunnan toimintaan liittyen. Ei minulla ole edes eväitä arvostella teidän toimintaa, kun en ole siihen osallistunut ja ei ole tarvettakaan osallistua. **Mies 18–27 v.***

⁵⁴ Uskonto arjessa ja juhlassa 2019, 59.

Ei ole mitään moitittavaa seurakunnan toiminnassa. En tosin ole juuri ollutkaan mukana seurakunnan toiminnassa.

Nainen 28–37 v.

En ole osallistunut aktiivisesti seurakunnan toimintaan.

*Seurakuntaa vastaan ei mitään sinänsä ole. **Mies 53–67 v.***

Seurakunnan toiminta jäi kyllä sillä tavalla etäiseksi, kun en seurakunnan tilaisuuksissa tai muissa tullut käyneeksi.

Mies 28–37 v.

*Ei ole moitittavaa Siilinjärven seurakunnan toiminnassa, kun en ole osallistunut sen toimintaan. **Mies 28–37 v.***

Mulla ei ole mitään kirkkoja ja pappeja vastaan. Siilinjärven kirkko on aivan ihana. Se on kaunis ja rauhoittava paikka.

Olen käynyt paljon konserteissa. On ollut rippijuhlia ja muuta.

*Ei ole siis mitään henkilökohtaista Siilinjärven seurakunnan toimintaa vastaan. **Nainen 53–67 v.***

*Ei ole mitään moitteen sijaa Siilinjärven seurakunnan toiminnassa. Arvostan ihan sitä työtä mitä seurakunnassa tehdään. Tehdään paljon varmasti hyvää työtä. Ei ole sen negatiivisempi kuva kuin muistakaan seurakunnista, joiden jäsen olen ollut. **Mies 28–37 v.***

En ole osallistunut aktiivisesti seurakunnan toimintaan.

*Seurakuntaa vastaan ei mitään sinänsä ole. **Mies 53–67 v.***

Hyvin on hoidettu paikallisseurakunnassa asiat.

*Joulukonserteissa on tullut käytyä ja niin pois päin. Ei ole mitään isompaa valittamista. **Mies 53–67 v.***

4.2.3 Maailmankatsomukselliset syyt

Maailmankatsomukselliset syyt nousivat taloudellisten syiden ja seurakunnan palveluiden tarpeettomuuden jälkeen kolmanneksi tärkeimmäksi syyksi vastaajien kirkosta eroamiseen. Hieman alle neljä kymmenestä (39 %) nimesi maailmankatsomuksellisten syiden vaikuttaneen paljon tai melko paljon eropäätökseensä. Maailmankatsomukselliset syyt pitävät tässä yhteydessä sisällään sen, että eroaja *ei usko Jumalaan*, ei miellä itseään *uskonnollisena* tai kokee *oman ja kirkon arvomaailman välillä ristiriitaa*.

Gallup Ecclesiastica 2019 -kyselyssä 54 prosenttia vastaajista nimesi ratkaisevaksi tai melko tärkeäksi syyksi kirkosta eroamiselleen, että ”En usko Jumalaan”. 62 prosentille vastaajista eropäätöksen painavin syy tai siihen merkittävästi vaikuttanut syy oli, että vastaaja ei koe itseään uskonnollisena ihmisenä.

Toinen asia on ihan suoraan sanottuna tuo uskon puute. Pidän itseäni ateistina ja kirkollisveron maksaminen tuntuu aika vieraalta. Mies 18–27 v.

Tehdäänhän siellä paljon ihan hyvää työtä, kuten rippikoulu- ja lähetystyötä sekä diakoniatyötä. Kyllä näitten puolesta liputan, mutta kaikki arvot ei natsaa omaan näkökantaani. Nainen 28–37 v.

Tässä on sellainen miettimisaika menossa elämässä. Mitenkään lopullisesti tämä asia (kirkosta eroaminen) ei välttämättä ole näin. Nyt on aikalisä, jonka aikana on tarkoitus selvittää itselle se, että mitä näistä uskonasioista ihan oikeasti ajattelee. Mies 38–52 v.

Yrittäjänä vähän harmittaa nuo kirkolliset juhlapyhät, ne tuovat yrittäjän työhön ylimääräistä haastetta. Mies 28–37 v.

Vain muutamissa siilinjärveläisten kirkosta eroajien vastauksissa kirkon vanhoillisuus oli eropäätöksen tärkein syy. *Gallup Ecclesiastica 2019* -kyselyssä 42 prosenttia mainitsi eroamisensa tärkeimmäksi tai melko tärkeäksi syyksi sen, että ”olin eri mieltä jostain kirkon päätöksestä tai kannanotosta”. Vastaava prosenttiluku koskien väitettä ”kirkko on liian suvaitsematon seksuaalivähemmistöjä kohtaan” oli 30. Noin joka neljännelle (26 %) tärkeä tai melko tärkeä erosyy oli kokemus siitä, että kirkko kohtelee naisia ja miehiä epätasa-arvoisesti”.⁵⁵ Omassa aineistossani edellä mainitut syyt nousivat tärkeäksi tai melko tärkeäksi erosyyksi 13 prosentilla vastaajista.

*Ei vaan tunnu oikein omalta tuo kirkon touhu. Sanotaan nyt, että tietyt julkisuudessa olleet asiat, kuten Päivä Räsänen, on vaikuttanut tähän päätökseen. Että en oikein ole samoilla linjoilla hänen ja heidän kaltaistensa kanssa. Se vanhoillinen puoli, kuten naispappeuden vastustaminen, se ei oikein tunnu omalta. Valitettavasti siellä on äänessä edelleenkin näitä vanhoillisia. Ymmärrän kyllä sen, että yhtä lailla kirkko on heidänkin kirkko. **Nainen 28–37 v.***

*Se on ollut pitkälinen prosessi. Se lähti liikkeelle siitä, kun aikanaan keskusteltiin naispappeuskysymyksestä. Se otti kovasti kupoliin, kun keskusteltiin suurin piirtein siitä, että onko naisella sielua. Olisin eronnut jo silloin, mutta silloinen anoppi halusi, että hänen tuleva lastenlapsi kastetaan. Pikkuisen sellaista vanhakantaista ja suvaitsematonta touhua. Haluaisin olla itse vähän avarampi. Onhan siellä kirkossa monenlaistakin kantaa, mutta siellä ovat aika tavalla äänessä nämä vanholliset. **Nainen 53–67 v.***

Se tuli jotenkin siitä, että keskusteltiin ystävän kanssa jostain kirkkoon liittyvästä, mediassa olleesta negatiivisesta (ei muista

⁵⁵ Uskonto arjessa ja juhlassa 2019, 59.

tarkkaan aihetta) aiheesta. Se oli niin kuin omia arvoja vastaan. Se oli viimeinen kimmoke tähän eropäätökseen.
Mies 53–67 v.

4.2.4 En tarvitse kirkkoa uskoakseni

Neljänneksi tärkeimmäksi kirkosta eroamisen syyksi vastaajat nimesivät halunsa irtaantua kirkosta instituutiona tai että he eivät tarvitse kirkkoa omassa uskonnonharjoituksessaan. Hieman useampi kuin joka kuudes (17,3 %) nimesi tämän syyn vaikuttaneen eropäätökseensä paljon tai melko paljon.

Jotkut kirkosta eronneet mielsivät itsensä edelleen ”uskonnollisiksi” tai ”luterilaisiksi”. Omassa aineistossani tämä kirkosta eroamisen syy nousi yllättäen selkeästi enemmän esille kuin muissa aikaisemmissa tutkimuksissa. Esimerkiksi Kati Niemelän kirjehaastatteluihin perustuneessa tutkimuksessa *Vieraantunut vai pettynyt* (2006) 579 vastaajasta vain kaksi prosenttia nimesi kirkosta eroamisensa ensisijaiseksi syyksi sen, että oman uskon harjoittamiseen ei koettu tarvitsevan kirkkoa instituutiona.⁵⁶ *Gallup Ecclesiastica 2019* -kyselyssä ei tämä syy nouse suoraan lainkaan esille.⁵⁷

Miellän itseni luterilaiseksi ja ajattelen, että ilman jäsenyyttäkin voin toteuttaa omaa vakaumustani.

Nainen 38–52 v.

Heräsin miettimään, että miksi sitä onkaan seurakunnan jäsen. Aikaisemmin sitä ei ole tullut oikein ajateltuakaan. On tullut oltua jäsen vain tavan vuoksi ja nyt asiaa aloin pohtia, niin eropäätös kypsyi mielessä. Ajattelen, että voin edelleen jatkaa oman uskoni toteuttamista, vaikken enää kuulukaan mihinkään seurakuntaan. **Nainen 38–52 v.**

⁵⁶ Niemelä, 2006, 88.

⁵⁷ Uskonto arjessa ja juhlassa 2019, 58.

Ei ole mitään varsinaista syytä. Tehtiin puolison kanssa päätös, että voidaan uskoa Jumalaan ilman seurakuntaakin.

Nainen 38–52 v.

Jokaisella on oma käsityksensä Jumalasta ja auttajasta. En ole minkään kirkkokunnan mukaan enää lähtemässä.

Nainen 53–67 v.

4.3 Aiempia syitä kirkkoon kuulumiselle

Kysyin jokaiselta haastateltavani kysymyksen: mikä sai sinut kuulumaan kirkkoon tähän asti?

Kummiuden on aikaisemmissa tutkimuksissa todettu olevan varsinkin nuorten aikuisten parissa yksi selvä yksittäinen syy kirkkoon kuulumiselle.

⁵⁸ Kummit ovat pääsääntöisesti saman ikäisiä kuin kastettavan vanhemmat.

Kummius nousi myös omassa aineistossani yhdeksi selkeäksi kirkkoon kuulumisen syyksi: joka kuudes vastaaja nimesi kummiuden vaikuttaneen kirkon jäsenenä pysymiseen. Kummiksi kutsumisen vuoksi henkilö on voinut jopa erota ja liittyä kirkkoon useampaankin kertaan.

Erosin ensimmäisen kerran jo vuosia sitten, mutta sitten pyydettiin kummiksi ja päätin silloin liittyä takaisin.

Mies 18–27 v.

*Lähinnä noiden kummijuttujen takia kuuluin tuossa aiemmin kirkkoon, kun pappi ei hyväksynyt kummiksi kirkkoon kuulumatonta. ***Nainen 28–37 v.****

*Olen eronnut kirkosta aikaisemminkin. Kuuluin välillä kirkkoon kummiuden takia. ***Nainen 28–37 v.****

⁵⁸ Kauppinen 2008, 65–66. Kauppisen mukaan kummius vaikutti yhtenä kirkkoon liittymisen tekijänä lähes joka toisella tamperelaisella nuorella aikuisella. Tärkeimpänä syynä kirkkoon liittymiselle kummius oli 14 prosentille liittyjistä.

No ehkä tuo kummiasia on ollut yksi sellainen, jonka vuoksi kuuluiin aiemmin kirkkoon. Nainen 38–52 v.

Kirkkoon kuulumisen syiden kirjo on omassa aineistossani kapeampi kuin Gallup Ecclesiastica 2019 -kyselyssä, jossa tärkeimmät kirkkoon kuulumisen syyt olivat *osallistuminen kirkollisiin toimituksiin, kirkollisten juhlapyhien arvostaminen, kirkon roolin tärkeänä pitäminen yhteiskunnassa sekä mahdollisuus auttaa vähäosaisia kirkollisveron kautta.*⁵⁹

Havaitsin, että haastateltavien oli hieman vaikea vastata siihen, miksi he ovat aiemmin kuuluneet kirkkoon. Vastaajista lähes neljä viidestä (78 %) vastasi kuuluneensa aiemmin kirkkoon tavan vuoksi. Pidän mahdollisena, että puhelimesta esitetty kysymys ilman miettimisaikaa oli haaste tämän kysymyksen kohdalla. Jo mainitun kummiuden lisäksi perusteena kirkon jäsenyydelle mainittiin kirkon kasvatustoiminta, lasten rippikoulun käyminen ja kirkon edustamat hyvät arvot.

Pienestä asti on ollut luonnollista kuulua kirkkoon ja se on ollut näihin aikoihin asti päivän selvä asia. Nainen 38–52 v.

Mutta kyllä se oli se tavan vuoksi, miksi kuuluttiin näinkin kauan. Ehkä se joskus aikaisemmin oli myös periaatekysymys, että pitäähän sitä kuulua kirkkoon. Mies 53–67 v.

Nuorempana olin mukana isos- ja kerhotoiminnassa. Mutta enemmähän sitä myöhemmin tullut oltua jäsen vain tavan vuoksi. Mies 28–37 v.

Kyllä se varmaan oli se, että se oli tapa. Ajatuksena oli kuitenkin se, että pysyä jäsenenä niin kauan kun tuo poika pääsee ripille. Mies 53–67 v.

⁵⁹ Uskonto arjessa ja juhlassa 2019, 64.

Myös kirkon edustamat ihan hyvät arvot ovat varmasti olleet syynä kuulua aiemmin kirkkoon. Nainen 28–37 v.

Silloin vielä kun nuo lapset olivat pieniä ja oli noita ristiäisiä ja muuta, niin tilanne oli erilainen ja oli syy kuulua kirkkoon. Mies 28–37 v.

4.4 Eropäätös prosessina – hetken mielijohteesta vai pidemmän harkinnan jälkeen?

Aiemmat kyselytutkimukset kertovat, ettei kirkosta pääsääntöisesti erota hetken mielijohteesta vaan se on pidemmän harkinnan tulos.⁶⁰ Tämä päti myös siilinjärveläisten kirkosta eroajien kohdalla. Lähes neljä haastateltavaa viidestä (76 %) kuvasi eropäätöksen takana olleen jo pidempään kestänyt pohdinta kirkon jäsenyydestä. Vain kaksi vastaajaa kertoi tehneensä eropäätöksen nopeasti. Monen vastauksessa ajatus kirkosta eroamisesta oli ollut mielessä jo kenties vuosikausia, mutta se oli syystä tai toisesta jäänyt tekemättä. Päätös kirkosta eroamisesta oli ikään kuin jo tehty, mutta sen toimeenpano odotti vuoroaan. Lopulliseen eropäätökseen tarvittiin jokin ulkoinen kimmoke, kuten lähestyvä vuodenvaihde tai käsillä oleva korona-aika ja sen aikaansaama taloudellinen epävarmuus. Jonkun kirkosta eronneen päätöstä olivat pitkittäneet sosiaaliset syyt.

Olin kyllä miettinyt sitä (kirkosta eroamista) jo pidemmän aikaa, mutta en ole saanut vain sitä aikaseksi.

Nainen 38–52 v.

Kyllähän se on jo monena vuonna ollut mielessä, että tekisikö näin, mutta sitten on aina vain siirtynyt ja siirtynyt.

Mies 53–67.

⁶⁰ Uskonto arjessa ja juhlassa 2019, 59. Gallup Ecclesiastica 2019 -kyselyn mukaan kirkosta eronneista vain kolme prosenttia teki päätöksensä hetken mielijohteesta.

*On oikeastaan jo pitempään ollut tarkoituksena erota ja tätä asiaa olin pohtinut siis jo pidemmän aikaa. **Mies 18–27 v.***

*Onhan se ollut mielessä jo jonkin aikaa, välillä enemmän ja välillä vähemmän. Ei tosiaan mikään hetken päähänpisto ollut. **Mies 28–37 v.***

*Kyllä se oli mielessä jo monta vuotta. Nyt kun omat nuoret ovat käyneet rippikoulun, niin asia (kirkosta ero) tuli ikään kuin uudelleen esille. **Nainen 38–52 v.***

*Loppuvuodesta ennen vuoden vaihdetta aloin ajatella kirkosta eroamista. **Nainen 78–96 v.***

*Ajatus on ollut pidemmän aikaa ja nyt ehkä tämä korona sitten vaikutti tähän lopulliseen päätökseen eroamisesta. **Mies 53–67 v.***

*Lyhyellä pohdinnalla tuli tämä eropäätös nyt tällä kertaa. **Nainen 38–52 v.***

*Aiemmin ajattelin, että mitähän nuo muut ajattelevat, jos eroan. Nyt äiti, anoppi ja muut läheiset ovat kuolleet ja ajattelen, että nyt minun oli tehtävä se eropäätös. Äitikään ei enää pahoita mieltään tästä päätöksestä. Ajattelen, että olen omat kymmenykseni nyt maksanut ja saanut kirkosta sen, mitä olen halunnut. **Nainen 53–67 v.***

4.5 Mahdollinen palaaminen kirkon jäseneksi

Minulle oli yllätys, miten moni kirkosta eronnut oli jättänyt oven takaisin kirkkoon ainakin raolleen. Vastajaista useampi kuin joka kolmas (34,5 %) kertoi pitävänsä mahdollisena liittyä takaisin kirkon jäseneksi joskus myöhemmin. Vastajaistani vain kolme (13 %) kertoi oven kirkkoon

sulkeutuneen pysyvästi. Valtakunnallisissa aineistoissa kirkosta eronneet pitävät ovea takaisin kirkkoon huomattavasti vähemmän raollaan. *Gallup Ecclesiastica 2015* -kyselyssä kirkosta eronneista lähes puolet (44 %) ei voisi ajatella kirkkoon liittymistä missään olosuhteissa ja useampi kuin joka kolmas (37 %) ei ole tullut ajatelleeksi kirkkoon liittymistä eikä koe liittymistä ajankohtaisena.⁶¹

Takaisin liittymisen ehdoksi mainittiin omassa aineistossani useimmin oman taloudellisen tilanteen kohentuminen. Joku eronnut arveli voivansa palata takaisin kirkon jäseneksi, jos kirkko muuttuisi arvoiltaan vastaamaan enemmän omia arvoja. Joissakin vastauksissa ei nimetty sen tarkempaa syytä mahdolliselle paluulle kirkon jäseneksi. Yksi vastaaja pohti liittymistä johonkin toiseen uskonnolliseen yhdyskuntaan.

Ja eihän se ole mahdotonta, että siihen liittyisi vaikka takaisinkin. Mies 53–67 v.

Jos kirkko muuttuisi arvoiltaan enemmän vastaamaan omiani, niin en pidä poissuljettuna takaisin liittymistä. Nyt tilanne on niin sanotusti kintaalla. Nyt tietyt asiat vaan hankaa vastaan omia arvoja. Nainen 28–37 v.

Lopputuloksena voi olla ihan hyvin se, että liityn takaisin jossain vaiheessa seurakuntaan. Sitä mietin nyt, että mihin uskontokuntaan haluaisin jatkossa kuulua. En ole jäämässä uskontokuntien ulkopuolelle. Mies 38–52 v.

Voihan sitä sitten vanhempana liittyä takaisin, jos siltä alkaa tuntumaan. Nainen 38–52 v.

Jos taloudellinen tilanne muuttuu, niin aina voi miettiä paluuta jäseneksi. Verolle pitäisi vaan saada vastinetta paremmin. Mies 38–52 v.

⁶¹ Gallup Ecclesiastica 2015. Aineistokuvailu.

Ei ole mahdotonta, että kun taloudelliset asiat muuttuvat vakaammiksi, niin palaisin vielä uudestaan jäseneksi.

Nainen 38–52 v.

Aiemmin tuntui luontaiselle kuulua seurakuntaan. Tämäkään eroratkaisu ei välttämättä ole lopullinen. Nainen 18–27 v.

Olen ajatellut, että voisin liittyä tuohon x seurakuntaan, jossa olen enimmäkseen käynytkin. Nainen 78–96 v.

Jotkut vastaajista toivat selkeästi esille sen, että kirkon ovi on sulkeutunut pysyvästi:

Ihmeitä saa ihan konkreettisesti tapahtua, jos liityn vielä takaisin. Mies 18–27 v.

En näe oikein mahdollisena sitä, että tulevaisuudessa enää liittyisin takaisin kirkkoon. Nainen 38–52 v.

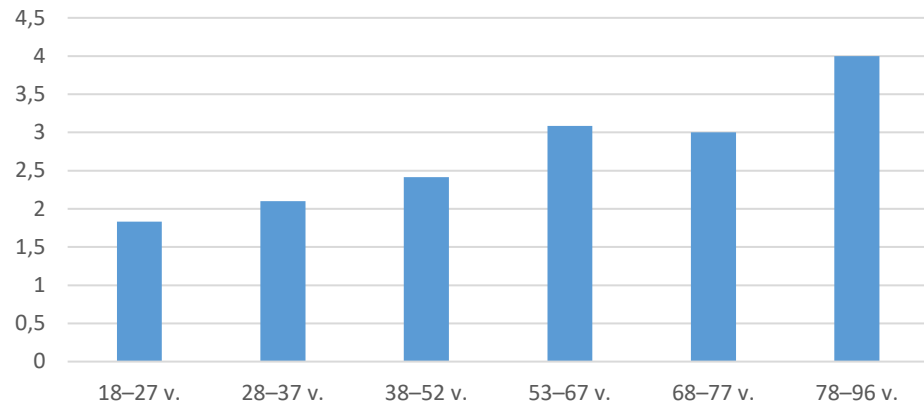
Todennäköisesti tämä on lopullinen päätös. En halua sillä tavalla hyväksikäyttää seurakuntaa, että esimerkiksi kirkkohäiden takia liittyisin takaisin. Mies 18–27 v.

4.6 Kirkosta eronneiden uskonnollisuus

Haastateltavilta kysyttiin arviota omasta uskonnollisuudestaan asteikolla 1–5. Asteikossa numero 1 tarkoittaa, ettei henkilö ei miellä itseään lainkaan uskonnolliseksi ja 5 tarkoittaa, että henkilö mieltää itsensä hyvin uskonnolliseksi. Kaikkien vastausten keskiarvo oli 2,56. Kuviossa 10 näkyy vastausten keskiarvo ikäluokittain.

KUVIO 10

Vastaajien arvio omasta uskonnollisuudestaan asteikolla 1–5, N=23.

Kuviosta käy ilmi, että nuoremmat identifioivat itsensä vähemmän uskonnollisiksi kuin vanhemmat. Niin kauan kuin asiaa on tutkittu, vanhemmat ihmiset ovat osoittautuneet nuoria uskonnollisemmiksi. Iän myötä tapahtuvaa uskonnollisuuden kasvua on selitetty esimerkiksi sosiaalisten suhteiden muuttumisen myötä. Lasten saamisen, vanhemmuuden ja omien vanhempien kuoleman on katsottu lisäävän ihmisen uskonnollisuutta.⁶²

Kyselytutkimuksista on käynyt ilmi, että uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomuus ei välttämättä tarkoita uskonnettomuutta tai uskonnonvastaisuutta. *World Values 2005* -kyselyn mukaan peräti 40 prosenttia uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomista piti itseään uskonnollisena. Noin puolet (48 %) piti itseään ei-uskonnollisena ja vain noin joka kymmenes (11 %) ateistina.⁶³ Oma aineistoni vahvistaa aikaisempia tutkimuksia: kirkosta eronneet eivät miellä itseään suinkaan uskonnettomiksi. Vain yksi vastaajistani (4,3 %) kertoi olevana ateisti.

⁶² Mikkola & Niemelä & Petterson, 2006. 43–44.

⁶³ Uskonto, arvot ja instituutiot. Suomalaiset World Values -tutkimuksissa 1981–2005, 54.

4.7 Puhelinkampanja kokemuksena – millaisena kirkosta eronneet kokivat yhteydenoton?

Minut yllätti positiivisesti se, että lähes kaikkien kokemus yhteydenotosta ja käydystä keskustelusta oli myönteinen, jopa hyvin myönteinen.

Keskustelujen alkuvaiheessa oli vastaajissa havaittavissa varautuneisuutta, mutta keskustelujen edetessä tämä häyleni ja loppua kohden keskustelun sävy oli ajoittain lämminhenkistä. Vastausten perusteella kirkosta eronneet eivät kokeneet seurakunnan yhteydenottoa tungettelevana tai liian henkilökohtaisena. Joku mainitsi yllättyneensä tämän kaltaisesta yhteydenotosta, mikä ei toisaalta ole ihme – emmehän ole koskaan aikaisemmin soittaneet kirkosta eronneille. Moni ilmaisi olevansa otettu tällaisesta yhteydentotosta.

Eipä tässä mitään, ihan hyvät fiilikset. Ihan hyvähän se on, että tällaisia asioita kysytään. Nainen 38–52 v.

Eihän siinä mitään, saahan sitä tällä tavalla kysellä. Mies 18–27 v.

Ihan hyvä maku jäi. Ymmärrän, että kyllähän se seurakuntaa kiinnostaa, mikä ihmisillä on syynä erota kirkosta. Mies 18–27 v.

Eihän se mitään, saahan sitä asioista kysellä. Nainen 78–96 v.

Ihan hyvä, että on tämmöistä aktiivisuutta niin saatte vähän syytä ja seurauksia selville. Nainen 38–52 v.

Ihan hyvä, ei mitään. Kannattaa varmaan jatkaa jatkossakin tällaista toimintaa. Mies 28–37 v.

Vähän yllättynyt. Toisaalta tuntui hyvälle, että tällä tavalla pidetään huolta niin ei tarvitse yksin näitä asioita pyöritellä.

Nainen 28–37 v.

*Ei kai tässä mitään sen kummempaa. Alussa kävi sellainen ajatus mielessä, että minkäslainen puhelu tämä oikein onkaan. Yrittäjänä ajattelen, että kyllähän tällaiset yhteydenotot ovat ihan tarpeellisia kaikin tavoin, että miten toimintaa kehitetään. Ihan virkistävä poikkeus tällainen. **Mies 28–37 v.***

*Ei mitään, itse asiassa ihan kiva, että otettiin yhteyttä. Silloin kun liityin kirkkoon, niin silloinkin oltiin yhteydessä. Ymmärrän, että seurakunta haluaa kehittää toimintaansa kysymällä näitä syitä. **Nainen 38–52 v.***

*Ei se minusta huono ole. Ihan kiva. Teitä varmasti kiinnostaa nämä syyt. Minusta oli tosi kiva tällainen kädenojennus, koska itse asiassa tämä oli ensimmäinen yhteydenotto seurakunnasta sitten lasten kerhoaikojen! **Nainen 38–52 v.***

*En minä ainakaan koe, että tämä olisi ollut negatiivinen juttu. **Nainen 53–67 v.***

*Minusta tämä on ihan ok homma. Tosi hyvä, että keskustellaan asioista. Sillä tavallahan asioissa päästään eteenpäin. Pidän erittäin hyvänä tätä, että asiasta keskustellaan. **Mies 68–77 v.***

*Ihan hyvä tällainen puhelinyhteydenotto. Parempi kuin vaikka kirjeellä tai sähköpostilla lähetetty kysely. Pidän tämmöistä ihan hyvänä, tulee vähän mietittyä, että mitä on tullut päättäneeksi. **Mies 28–37 v.***

4.7.1 Miltä tuntui soittaa kirkosta eronneille?

Ennen soittourakkani aloittamista minulla oli perhosia vatsassa. Miten kirkosta eronneen suhtautuisivat yhteydenottooni ja kysymyksiini kirkosta eroamisen syistä?

Asiasta keskustellessani mieleeni on jäänyt erään kollegan tuumailu:

”Varaudu siihen, että tällaisia puheluja ei jaksa soittaa kuin yhden tai kaksi päivässä”. Varoittelemuksen taustalla oli oletus puhelujen kuormittavuudesta, koska *”sieltä voi tulla ihan mitä vain”*.

Ajattelin itsekkin tarvitsevani paksunahkaisuutta edessä olevaa työsarkaani varten ja joutuvani ottamaan vastaan ihmisten pettymyksen kirkkoa kohtaan. Mietin myös sitä, että kritiikki voi olla kohti: olihan monissa tutkimuksissa aiemmin todettu, että ihmisten eropäätöksen taustalla on usein pettymys oman seurakunnan toimintaan ja sen työntekijöihin. Toisaalta ajattelin, ettei tällaisessa hankkeessa ole mitään hävittävääkään – yhteydenottoni kohteena oleva henkilö on jo tehnyt päätöksensä erota kirkosta. Kaikki mitä hän haluaa päätöksensä taustoista kertoa, olisi pelkkää plussaa.

Ensimmäisiä puheluja väritti paitsi jännitys siitä mitä tuleman pitää, myös epävarmuus tekniikan toimivuudesta. Kysyinkö oikeita kysymyksiä? Osasinko kuunnella ja tehdä tarvittaessa tarkentavia jatkokysymyksiä? Alkuhaparoinnin jälkeen homma alkoi luistaa. Huomasin, että kirkosta eronneet ovat mukavia ihmisiä, joista suurin osa suhtautui projektiini myönteisesti. Kerroin heti alussa, että soitan kahdesta syystä: 1) minua kiinnostaa tietää, miksi erosit kirkosta ja 2) teen aiheesta tutkielmaa. Ihmisillä näytti olevan vilpitön halu auttaa minua omalta osaltaan saavuttamaan nämä tavoitteet.

Keskustellessani kirkosta eronneiden kanssa pyrin olemaan hienotunteinen ja kunnioittava. Joillakin eronneilla oli minun näkökulmastani erikoisia ja virheellisiäkin näkemyksiä esimerkiksi siitä, mitä kirkollisverolla saa aikaan. En keskittynyt aktiivisesti korjaamaan puutteellisia tai jopa virheellisiä käsityksiä. Sen sijaan toin asian esille positiivisen kautta

kiittämällä jokaista kirkosta eronnutta kaikista niistä vuosista, joina hän on ollut kirkon jäsen. Käytin usein myös seuraavaa ilmaisua: ”*Uskon, että vuosien varrella maksamillasi kirkollisverorahoilla on autettu tosi monta paikkakuntamme vähäosaista. Iso kiitos siitä.*”

Mielessäni kävi ennen soittourakkaani häivähdyksenomaisesti myös ajatus, että entäpä jos joku eronnut pyörtäisikin päätöksensä yhteydenotoni seurauksena. Asiaa tarkemmin ajateltuani minun oli kuitenkin karistettava mielestäni tällainen tavoite. Soitoissani ei voi olla kyse asiakkaiden takaisin saamisesta erilaisin porkkanoin vaan aidosta halusta kuulla ja kohdata kirkosta eronnut. Pohdin kyllä ennen työhöni ryhtymistä, voisimmeko seurakuntana tarjota jonkinlaista takaisinliittyjän etua ikään kuin kampanjaluonteisesti. Mielessäni olikin jo mehevä otsikko: *Erikoistarjous! Tarjoamme tänä keväänä kaikille Siilinjärven seurakuntaan liittyneille tilavuokran puoleen hintaan perhe- ja sukujuhlia varten. Tarjous voimassa vain määräajan!*

Tällaiset porkkanat kuitenkin tarkemmin ajateltuna osoittautuivat kirkon pirtaan sopimattomiksi. Kirkko ei voi ostaa jäseniä. Kirkon jäsenyys ja siitä eroaminen ovat syviä, ihmisen vakaumukseen liittyviä asioita. Tällaisia asioita ei voi nokkelilla myyntipuheilla muuttaa. Ainoa oikea lähtökohta tällaisessa yhteydenotossa on yrittää aidosti kuunnella kirkosta eronnutta ja ottaa palaute nöyrästi vastaan. Kukaan ei tuntunut loukkaantuvan siitä, että lopuksi sanoin jokaiselle: kirkon ovi on aina sinulle auki ja kirkkoon voi aina palata takaisin.

Kaiken kaikkiaan soittourakka kirkosta eronneille oli minulle yllättävän positiivinen kokemus. Tuntemattomille ihmisille soittaminen näinkin erityisestä aiheesta oli paitsi mielenkiintoista myös jännittävää: kahta samanlaista puhelua ei tullut vastaan.

5. Yhteenveto

Selvitin tässä tutkielmassa puhelinhaastatteluin kirkosta eroamisen syitä Siilinjärvellä. Haastattelin puhelimitse 23:a siilinjärveläistä kirkosta eronnutta.

Tutkielmani johdannossa selvitin kirkosta eroamisen historiaa Suomessa. Toin esille tärkeimpiä kirkosta eroamiseen vaikuttaneita yhteiskunnallisia ja lainsäädännöllisiä muutoksia. Kirkosta eroamisen historiasta löytyi kaksi merkkipaalua: vuosi 1923, jolloin uskonnonvapauslain voimaan astumisen kirkosta eroaminen tuli käytännössä mahdolliseksi ja vuosi 2003, jolloin uskonnonvapauslaki uudistettiin ja kynnyks eroamiseen laski merkittäväksi sähköisen eroamiskäytännön myötä.

Kuvasin johdannossa myös kirkosta eroamisen kehitystä Siilinjärven seurakunnassa 2000-luvulla. Kirkosta eronneiden määrä on kasvanut 2000-luvulla tasaisesti. Viimeisen viiden vuoden aikana eroaminen on kiihtynyt niin, että Siilinjärven seurakunnan jäsenmäärä pienenee hieman valtakunnallista keskiarvoa nopeammin. Tein myös sen havainnon, että 2010-luvun eroaallot kantautuivat myös Siilinjärvellä – kirkosta eroaminen oli joidenkin kohujen yhteydessä jopa valtakunnallista keskiarvoa suurempaa.

Edelleen johdannossa selvisi, että Siilinjärvellä alle 50-vuotiaat kirkosta eroajat ovat keskimäärin miehiä ja yli 50-vuotiaat naisia. Nuoret aikuiset (20–39-v) eroavat selvästi muita useammin kirkosta myös Siilinjärvellä. Tilastollisesti tyypillisin kirkosta eroaja Siilinjärvellä on 36-vuotias mies.

Kirkosta eroamista on valtakunnallisella tasolla tutkittu paljon, mutta paikallista tutkimusta kirkosta eroamisesta on hyvin vähän. Selvitin myös niitä oikeudellisia reunaehtoja, jotka liittyvät yhteydenottoon kirkosta eronneisiin. Yhteys seurakunnan ja kirkosta eronneen välillä ei tietosuojavaltautetun mukaan pääty jyrkästi eroamiseen vaan on olemassa

vielä jonkin aikaa eron jälkeen. Seurakunnasta voidaan ottaa yhteyttä kirkosta eronneisiin, mutta tämä aikaikkuna ei voi olla miten pitkä tahansa.

Puhelinkampanjani käsittelyluvuissa selvitin aluksi tärkeimmät syyt erota kirkosta Siilinjärvellä. Taloudelliset syyt olivat tärkein syy erota kirkosta. Toiseksi tärkein erosyy oli seurakunnan palveluiden kokeminen tarpeettomaksi, jonka jälkeen tulivat maailmankatsomukselliset syyt. Neljänneksi tärkein syy oli se, että kirkosta eronnut ei kokenut tarvitsevansa uskonsa tueksi kirkkoinstituutiota.

Moni kirkosta eronnut perusteli aikaisempaa jäsenyyttään sillä, että kirkkoon ”on vain ollut tapana kuulua”. Kirkkoon kuulumisen syyksi mainittiin myös seurakunnan tekemä kasvatustyö, kuten kerhotoiminta ja rippikoulu. Muutamille kummius oli syy aikaisempaan kirkon jäsenyyteen.

Suurin osa oli pohtinut kirkosta eroamistaan jo kauan, vain harva teki eropäätöksen hetken mielijohteesta. Eröpäätöksen taustalla oli usein jokin ulkoinen kimmoke kuten työttömyyden uhka tai jokin julkisuudessa esillä ollut kirkkoon liittyvä negatiivinen uutinen. Korona-aika ja sen tuoma epävarmuus sai jotkut ryhtymään ”rahansäästötalkoisiin” ja yhdeksi säästökohteeksi muodostui näin ollen kirkollisvero. Kirkosta eronneista vain harva mielsi itsensä ateistiksi. Useimmat mielsivät itsensä ainakin jossakin määrin uskonnollisiksi.

Tutkielmassani selvisi, että useampi kuin kaksi kolmesta kirkosta eronneesta piti mahdollisena liittyä myöhemmin takaisin kirkon jäseneksi. Vain noin joka kymmenes vastaajista kertoi eröpäätöksen olleen lopullinen.

Kirkosta eronneet kokivat yhteydenottoni pääsääntöisesti positiivisena, jopa erittäin positiivisena. Oli pysäyttävää kuulla, että jonkun kohdalla tämä oli ensimmäinen koskaan tapahtunut yhteydenotto seurakunnasta.

Koin itse puhelinkeskustelut paitsi haastavina, myös erittäin palkitsevina ja merkityksellisinä. Minulle jäi kokemus, että keskustelu oli avointa ja

rehellistä. Uskon, että muistan muutaman käymäni keskustelun koko loppuelämäni.

Yksi haastattelemani henkilö on liittynyt takaisin kirkkoon puhelinkampanjani jälkeen.

5.1. Siilinjärveläisen kirkosta eroajan erityispiirteet – onko niitä?

Oman tutkimusaineistoni perusteella siilinjärveläisistä kirkosta eroajista piirtyy pääpiirteissään samanlainen kuva kuin valtakunnallisissa tutkimuksissa. *Gallup Ecclesiastica 2019* –tutkimuksessa eniten mainitut erosyyt nousivat esille myös siilinjärveläisten vastauksissa.

Tarkemmin asiaa katsoessa muutamia erityispiirteitä siilinjärveläisissä kirkosta eroajissa oli tämän tutkimuksen puitteissa nähtävissä. Taloudelliset syyt näyttäisivät painavan siilinjärveläisen kirkosta eroajan päätöksenteossa valtakunnallista keskiarvoa enemmän. Taloudellisten syiden korostuminen omassa aineistossani voi tosin selittyä ainakin osittain sillä, että ihmiset eroavat kirkosta eniten joulukuussa. Nämä eroajat olivat tutkielmani aikarajauksesta johtuen omassa aineistossani yliedustettuina.

Toinen erityispiirre liittyi seurakunnan palveluihin: siilinjärveläiset kirkosta eroajat näkivät seurakunnan korostuneeksi palveluntarjoajana. Aiempi jäsenyys perusteltiin usein sillä, että seurakunnan palveluille oli käyttöä. Yllättäväksi risteyskohdaksi kirkosta eroamiselle muodostui omien lasten rippikoulu. Useampi eroaja mainitsi eronneensa kirkosta oman lapsen ripille pääsyn jälkeen.

Kolmas erityispiirre liittyy siihen, että pettymys oman seurakunnan toimintaan tai työntekijöihin ei käymissäni keskusteluissa noussut juuri lainkaan esille. Tämä erityispiirre mairittelee paikallisseurakuntaa, mutta siihen osattava suhtautua kriittisesti. Rohjetaanko puhelimesta sanoittaa papille tällaista pettymystä?

5.2 Mitä voisimme tehdä seurakuntana paremmin kerätyn aineiston nojalla?

Soittokampanjasta saatua tietoa eroamisen syistä on syytä reflektoida seurakunnan organisaation kaikilla tasoilla. Mitä voisimme tehdä paremmin jäsenkadon ehkäisemiseksi? Tämä prosessi onkin jo käynnistynyt Siilinjärven seurakunnassa. Olen esitellyt pääsyyt kirkosta eroamiseen niin työntekijöille, luottamushenkilöille kuin myös seurakuntamme aktiiveille. Kussakin edellä mainitussa ryhmässä on alettu miettiä, millaisia johtopäätöksiä tuloksista tulisi vetää.

Keskustelua on herättänyt se tutkielmani tulos, että taloudelliset syyt ovat tärkein syy kirkosta eroamiseen. Siilinjärven seurakunnassa on ollut jo pitkään hiippakunnan alhaisin kirkollisveroprosentti (1,25 %). Taloudellisen näkymän muuttuessa Siilinjärvelläkin synkemmäksi kirkollisveroprosenttia ei ole haluttu toistaiseksi nostaa. Yksi kynnyks kirkollisveron nostamiseen on käsitykseni mukaan ollut alhaisen kirkollisveroprosentin näkeminen yhtenä jäsenenä pysymisen porkkanana Siilinjärven seurakunnassa.

Antaako puhelinkampanjani tukea tälle valitulle linjalle? Ei – ainakaan suoraan. Puhelinkampanjasta voisi toisaalta vetää sen johtopäätöksen, että koska taloudelliset syyt ovat tärkein erosyy, valittu linja (alhainen kirkollisveroprosentti) on oikea. Tärkeämpi puhelinkampanjasta vedettävä johtopäätös näyttäisi olevan, että ihmiset eivät ylipäättään tiedä, mihin kuluihin kirkollisverorahat lopulta menevät. Yksi selvä johtopäätös on tehdä jatkossa seurakunnan toimintaa tavalla tai toisella näkyvämmäksi. Jos kokemus kirkollisveron maksajalla on se, että ”rahalla ei saa mitään aikaan”, on viestintäämme tältä osin terävöitettävä.

Toinen keskustelua herättänyt asia liittyi tietoon, että loppuvuodesta kirkosta eroaminen kiihtyy ja useampi kuin joka kolmas tekee eropäätöksensä joulukuussa. Tämä on hyvä pitää mielessä, kun selkeytämme viestintäämme sen suhteen, mitä kirkollisverolla saa. Tietoisku seurakuntamme tekemästä hyvästä työstä olisi strategisesti järkevä ajoittaa juuri ennen joulukuun ”etsikkoaikaa”, jolloin moni näyttää pohtivan

kirkkosuhdettaan ja sormi etsiytyy herkästi klikkaamaan eroakirkosta-painiketta.

Kolmas kehittämiskohde liittyy siihen omasta aineistostani nousseeseen havaintoon, että yksi kirkosta eroamisen kohta vanhemmilla on lasten rippikoulun suorittaminen. Pohdinnassa on perustaa kampanja, jonka otsikkona voisi olla vaikkapa ”Kirkon jäsenyys kannattaa aina”. Kampanjan lähtölaukauksena voisi olla kysyä seurakuntamme ei-aktiivisilta aikuisilta: Millainen seurakuntatyö olisi sellaista, johon voisit osallistua ja jonka kokisit merkityksellisenä?

5.3 Yhteydenotto kannattaa – vinkit muille seurakunnille puhelimitse tapahtuvaa yhteydenottoa varten

Jokaisessa seurakunnassa olisi mielestäni hyödyllistä käydä keskustelua kirkosta eroamisesta. Miksi meillä erotaan kirkosta? Mitä voimme asialle tehdä? Suora yhteydenotto kirkosta eronneisiin puhelimitse on konkreettinen teko. Oman kokemukseni perusteella puhelimitse tapahtuva yhteydenotto on vaivan arvoista ja se tuottaa ensikäden tietoa siitä, miksi oman seurakunnan jäsenet päätyvät jättämään kirkon jäsenyyden. Ihmiset vastaavat pääsääntöisesti mielellään kysymyksiin ja ymmärtävät yhteydenoton motiivin.

Kirkosta eronneille soittaminen on työtehtävänä vaativa. Soittajan on varauduttava ottamaan vastaan kriittistä palautetta. Onhan jokin seikka kirkon jäsenyydessä tuottanut pettymyksen, kun eroon on päädytty. Soittajan on ymmärrettävä, että palautetta vastaanottaessaan hän edustaa paitsi paikallisseurakuntaa myös koko kirkkoa. Monilla eroamiseen johtaneilla syillä ei ole mitään tekemistä paikallisseurakunnan kanssa.

On tärkeää heti aluksi kertoa puhelinoiton tarkoitus: *”Teemu tässä hei. Olen Siilinjärven seurakunnan pappi. Huomasin, että olet eronnut hiljattain eronnut kirkosta. Meitä kiinnostaa kehittää meidän toimintaa, joten haluaisitko kertoa jotain niistä syistä, jotka johtivat tähän eropäätökseen?”*

Kirkosta eronneille soittaessa tärkeimpänä ohjenuorana pidän sitä, että soittaja on soitettavan kanssa samalla tasolla. Soittajan vältettävä kiusausta asettua toisen henkilön yläpuolelle. Yhteydenotto ei ole tilaisuus näpäyttää eronnutta esimerkiksi puutteellisista tiedoista seurakunnan toiminnasta tai kirkollisverorahojen käytöstä. Kirkosta eroamista on päätöksenä kunnioitettava, eikä tämän päätöksen kyseenalaistaminen voi olla yhteydenoton agendalla. Mielestäni jokaista eronnutta voi kiittää aikaisemmasta jäsenyydestä. Lisäksi on asianmukaista lopuksi mainita, että kirkon ovi on aina auki kirkosta eronneelle.

5.3.1 Prosessikuvaus puhelinkampanjasta Siilinjärven seurakunnassa

Esittelen lopuksi kronologisessa järjestyksessä puhelinkampanjani eri vaiheet:

- ✓ Lokakuu 2020 – neuvottelu kirkkoherran kanssa ja lupa ryhtyä puhelinkampanjaan kirkosta eronneille.
- ✓ Lokakuu 2020 – keskustelua puhelinkampanjasta omassa tiimissä: mihin kysymyksiin tarvitsemme seurakuntana vastauksia?
- ✓ Marraskuu 2020 – puhelinkampanjan esittely koko työyhteisölle työpaikkakokouksessa.
- ✓ Joulukuu 2020 – neuvottelu kirkkoherran kanssa siitä, kuinka paljon työaikaa puhelinkampanjaan tarvitsee resursoida.
- ✓ Tammikuu 2021 – strukturoidun kyselylomakkeen laadinta, kirkosta eronneiden rekisterin tulostaminen, tietosuoja-asiakirjan laadinta, välineistön hankinta (älypuhelin, jossa valmius puhelujen nauhoittamiseen, muistiinpanovälineiden hankinta).
- ✓ Tammikuu 2021 – puhelut kirkosta eronneille, keskustelujen litterointi.
- ✓ Helmikuu 2021 – litteroitujen keskustelujen analysointi.
- ✓ Helmikuu 2021 – puhelinkampanjan esittely luottamushenkilöille kirkkovaltuuston valtuustoseminaarissa.
- ✓ Maalis-huhtikuu 2021 – puhelinkampanjan kirjoittaminen tutkielmaksi.
- ✓ Huhtikuu 2021 – tulosten esittely työyhteisössä ja yhteinen työskentely puhelinkampanjan nostamien kehitystarpeiden pohjalta.
- ✓ Toukokuu 2021 – tulosten esittely luottamushenkilöille.
- ✓ Syyskuu 2021 – puhelinkampanjan tulokset huomioidaan vuoden 2022 toiminta- ja taloussuunnitelmaa tehdessä.

Kirjallisuus ja lähteet

Haastettu kirkko

2012 Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2008-2011. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 115. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Häkkinen, Seppo

2010 Ihanne ja todellisuus. Jäsenyyteen sitoutuminen Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa 1960-luvulta 2000-luvulle. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 108. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Kauppinen, Juha

2008 Takaisin kirkkoon. Tutkimus aikuisena kirkkoon liittyneistä Tampereella 1996-2006. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 104. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Kirkko muutosten keskellä

2004 Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2000-2003. Toim. Kimmo Kääriäinen, Maarit Hytönen, Kati Niemelä & Kari Salonen. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 89. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Komulainen, J., & Vähäkangas

2009 Luterilaisen Suomen loppu? kirkko ja monet uskonnot. Helsinki: Edita.

Kääriäinen & Niemelä & Ketola

2003 Moderni kirkkokansa: suomalaisten uskonnollisuus uudella vuosituhatluvulla. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 82. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Lumijärvi, Johanna

1998 Miksi kuulua kirkkoon? Espoolaisten kirkkoon sitoutuminen 1990-luvulla. Käytännöllisen teologian laitoksen julkaisuja 91. Helsinki: Käytännöllisen teologian laitos.

Mikkola & Niemelä & Petterson

2007 Urbaani usko. Nuoret aikuiset, usko ja kirkko. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 96. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Monien uskontojen ja katsomusten Suomi

2017 Monien uskontojen ja katsomusten Suomi. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 48. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Monikasvoinen kirkko

2008 Monikasvoinen kirkko. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2004-2007: Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 103. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Murtorinne, Eino

1995 Suomen kirkon historia 4. Sortovuosista nykypäivään 1900-1990. Porvoo: Werner Söderström.

Niemelä, Kati

2006 Vieraantunut vai pettynyt? Kirkosta eroamisen syyt Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 95. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Osallistuva luterilaisuus

2016 Osallistuva luterilaisuus. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2011–2015: Tutkimus kirkosta ja suomalaisista. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 125. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Ovet auki – Suomen evankelis-luterilaisen kirkon strategia vuoteen 2026

2020 Ovet auki. Suomen evankelis-luterilaisen Kirkon toiminnan suunta vuoteen 2020. Suomen ev. lut. kirkon julkaisu 89, Kirkko ja toiminta. Helsinki: Kirkkohallitus.

Pääkaupunkiseudun nuorten aikuisten uskonnollisuus

2004 Kirkon tutkimuskeskus: Pääkaupunkiseudun nuorten aikuisten uskonnollisuus 2004 [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 1.0 (2013-08-06). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD2836>

Seurakuntakysely 2020

2020 Kirkon nelivuotiskertomuksen 2016–2019 tilastovisualisoinnit: Seurakuntakysely 2020.

Siipi, Jouko

1963 Luopumisen aika. Kirkosta eroaminen sosiaalisena ilmiönä. Hämeenlinna: Karisto.

Sundback, Susan

1991 Utträdet ur Finlands lutherska kyrka. Kyrkomedlemeskapet under religionsfrihet och secularisering. Åbo: Åbo Akademis förlag.

Uskonto, arvot ja instituutiot

2007 Uskonto, arvot ja instituutiot. Suomalaiset World Values - tutkimuksissa 1981–2005. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston julkaisuja: 4.

Uskonto arjessa ja juhlassa

2020 Uskonto arjessa ja juhlassa. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2016–2019: Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 134. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Lähteet

Siilinjärven seurakunnasta eronneiden puhelinhaastattelujen litteroinnit. Tekijän hallussa.

Kirjuri-jäsentietojärjestelmä. Luettelo Siilinjärven seurakunnasta aikavälillä 1.1.2012. –31.1.2021 eronneista henkilöistä.

Sirius-väestörekisteriohjelma. Luettelo Siilinjärven seurakunnasta aikavälillä 1.1.2010 –31.12.2011 eronneista henkilöistä.

Www-lähteet

www.eroakirkosta.fi.

https://eroakirkosta.fi/dynamic/index.php/media/none/tiedote_02_2019.html?year=2019. Viitattu 3.3.2021.

www.eroakirkosta.fi

https://eroakirkosta.fi/dynamic/index.php/media/none/tiedote_06_2011.html?year=2011. Viitattu 31.3.2021

EU:n yleinen tietosuoja-asetus. Saatavissa: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/FI/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016R0679>. Viitattu 27.3.2021.

Kirkosta eroaminen Suomessa – Wikipedia

https://fi.wikipedia.org/wiki/Kirkosta_eroaminen_Suomessa#Eropiikit_2010-luvulla. Viitattu 2.4.2021

Laki sähköisestä asioinnista viranomaistoiminnassa. Saatavissa:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030013>. Viitattu 2.2.2021.

Laki uskontokuntien jäsenrekistereistä 614/1998. Saatavissa:

<https://finlex.fi/fi/laki/alkup/1998/19980614>. Viitattu 27.3.2021.

Laki väestötietojärjestelmästä ja Digi- ja väestötietoviraston varmennepalveluista. Saatavissa:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2009/20090661>. Viitattu 27.3.2021.

Rinta-Jouppi, Jussi

2011

En kuulu kirkkoon. Tutkimus kirkosta eronneista nuorista aikuisista. Opinnäytetyö. Keski-Pohjanmaan Ammattikorkeakoulu. Saatavissa:

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/26722/Rinta-Jouppi_Jussi.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Uskonnonvapauslaki. 10.11.1922/267. Saatavissa:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1922/19220267>. Viitattu 27.2.2021.

Uskonnonvapauslaki. 6.6.2003/453. Saatavissa:

<https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030453>. Viitattu 23.3.2020.

www.kirkkojakaupunki.fi

<https://www.kirkkojakaupunki.fi/-/kirkosta-eroajia-oli-koronavuonna-noin-8-000-edellisvuotta-vahemman#199de7c4>. Viitattu 2.4.2021

www.kirkontilastot.fi

<https://www.kirkontilastot.fi/viz.php?id=167>. Viitattu 2.2.2021.

www.tilastokeskus.fi

https://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/Kuntien_avainluvut/Kuntien_avainluvut_2020/kuntien_avainluvut_2020_aikasarja.px/table/tableViewLayout1/?rxid=444223df-f91c-4479-891f-5dcd50b983d2. Viitattu 30.3.2021

